

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Rozvodovost – dopad na rodinu a děti mladšího školního věku

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE

Autor: Tereza Linhová

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem Rozvodovost – dopad na rodinu a děti mladšího školního věku jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2017

.....

Tereza Linhová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce doc. PhDr. Davidu Urbanovi, Ph.D. za vedení a pomoc při zpracování mé bakalářské práce. Současně děkuji vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí Mgr. Zdeňce Krákové a dalším pracovníkům tohoto oddělení za vstřícné přijetí a poskytnutí prostoru k vytvoření rozhovorů, zvláště pak Bc. Janě Švábenské, zastávající post sociální pracovnice Městského úřadu Český Krumlov, za věnovaný čas a poskytnutí informací.

Rozvodovost – dopad na rodinu a děti mladšího školního věku

Abstrakt

Tato bakalářská práce je zacílena na problematiku rozvodovosti a jejich dopadů na rodinu a děti mladšího školního věku. Cílem bakalářské práce je zjistit dopad rozvodového řízení a porozvodové situace na rodinu a děti mladšího školního věku. Teoretická část objasňuje základní souvislosti týkající se dané problematiky. Je zde definován pojem rozvod, vysvětleny důvody rozpadu manželství, řešen dopad rozvodu na rodiče, ale i na děti, zájem je obrácen i na rodinu a role jednotlivých členů v rodině. Je zde specifikován vztah mezi rodičem a dítětem či vysvětlen pojem mladší školní věk. Poslední část teoretické práce se zaměřuje na působení negativních dopadů rozvodu na děti a je zde specifikována instituce sociálně-právní ochrany dětí.

Praktická část je již postavena na empirickém šetření prováděném v konkrétních rodinách, přičemž snahou bylo posoudit vliv rozvodu na dospělé členy rodiny, ale i na děti. Výzkumná část bakalářské práce vychází z pěti rozhovorů s jednotlivými členy dané rozvádějící se rodiny a také ze dvou rozhovorů se sociálními pracovníky. Podstatou práce je především odhalení rozdílů v postojích vůči dané situaci podmíněné pohlavím členů rodiny.

Z celého výzkumu pro mě vyplynulo, že velmi záleží na vztazích, jak mezi partnery tak mezi rodiči a dětmi. Děti v mladším školním věku jsou velice citlivé a náchylné k emočním změnám, a proto by rodiče měli s dostatečnou rozvahou uskutečňovat svá životní rozhodnutí. Jestliže se v rodině objevují negativní vlivy, jako jsou deprese, manipulace či strach, nemůže být v rodinném soužití nikdo šťastný.

Klíčová slova

Rozvod; rodina; mladší školní věk; sociálně-právní ochrana dětí

The divorce rate – the impact on the family and children of younger school - age

Abstract

This bachelor thesis focuses on the issue of divorcement and its impact on the family and younger school-age children. The aim of the bachelor thesis is to determine the impact of divorce proceedings and divorce situation on family and younger school-age children. The theoretical part explains the basic context of the given issue – concept of divorce, reasons for marriage breakdown or effect of divorce on parents and children, the interest is also turned on the family and the roles of its individual members. The relationship between parent and child is explained as well as the term younger school-age. The last chapter deals with the effects of negative aspects of divorce on children, also devotes attention to institution of social and legal protection of children.

The research part is based on an empirical survey conducted in specific families with the aim of assessing the effect of divorce on adult family members and children as well. The exploration consists of five interviews with members of the given divorcing family, also of two interviews with social workers. The essence of the thesis is to reveal the differences in attitudes towards the given situation conditioned by sex of the family members.

The whole research shows that very depends on the relationships – both between parents and between parents and children. Younger school-age children are very sensitive and vulnerable to emotional change, and therefore parents should carry out their life choices with sufficient consideration. If there are negative influences in the family like a depression, manipulation or fear, in such a family no one can be happy.

Keywords

Divorce; family; Younger School-Age; social and legal protection of children

Obsah

Úvod.....	8
1 Teoretická část.....	10
1.1 Rozvod	10
1.1.1 Důvody rozpadu manželství.....	13
1.1.2 Dopad rozvodu na rodiče	15
1.2 Vymezení pojmu rodina	17
1.2.1 Role v rodině	18
1.2.2 Role matky	19
1.2.3 Otcovská role.....	20
1.3 Vztah rodič a dítě	21
1.4 Mladší školní věk	23
1.5 Negativní dopady rozvodu na děti	24
1.6 Sociálně-právní ochrana dětí.....	28
1.7 Shrnutí.....	30
2 Praktická část.....	31
2.1 Cíl výzkumu	31
2.2 Hlavní výzkumná otázka.....	31
3 Metodika a výzkum	32
3.1 Metody a techniky sběru dat	32
3.2 Charakteristika výběrového souboru.....	32
3.3 Metodika výběru respondentů.....	33
4 Výsledky.....	35
4.1 Seznámení s respondenty	36
4.2 Příčiny vedoucí k podání návrhu u jednotlivých účastníků rozvodu	37
4.2.1 Shrnutí	38
4.3 Oblast mapující psychické dopady a emoční prožívání rodičů.....	39
4.3.1 Psychické dopady na ženy.....	39
4.3.2 Psychické dopady na muže.....	40
4.3.3 Shrnutí	41
4.4 Rozvod jako negativní jev dopadající na emoční stránku dítěte.....	42
4.4.1 Shrnutí	45

5	Diskuze	46
6	Závěr.....	49
7	Seznam literatury a zdrojů.....	51
8	Seznam příloh.....	55
8.1	Příloha č. 1	55
8.2	Příloha č. 2	56
8.3	Příloha č. 3	57
8.4	Příloha č. 4	58
8.5	Příloha č. 5	61

Úvod

V současné společnosti je stále více viditelným demografickým jevem rozvodovost. V celosvětovém měřítku v rámci daného ukazatele vyčnívají především evropské země a mezi nimi i Česká republika. Ta je zemí dlouhodobě se potýkající s vysokou mírou rozvodovosti, držící se nad průměrem Evropské unie. I přesto, že rozvod je velmi stresující a zatěžující situací, a to jak po emoční, tak finanční stránce, až šedesát ze sta manželství končí v České republice rozvodem (Eurostat, 2015). Dopady jsou viditelné jak na rodičích, tak na dětech.

Ke zpracování daného tématu mě přivedla především praxe v rámci vysokoškolského studia, uskutečněná na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Zde jsem měla příležitost nahlédnout do spisů jednotlivých dětí z rodin, které se nacházejí v rozvodovém řízení nebo již po rozvodu, ale především možnost skutečně si s těmito rodinami, popřípadě alespoň s některými jejími členy promluvit a sdílet tak jejich emoční vytížení. To mi poskytlo lidský pohled na tuto nemilou záležitost, se kterou se dnes potýká čím dál více rodin. Tento mnohdy výrazně subjektivní pohled byl poté doplněn údaji ze spisů daných dětí. Ty zahrnují výpovědi sociálních pracovníků, psychologů, dětských lékařů či členů pedagogických sborů škol, které děti navštěvují.

Tato bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Cílem práce je zjistit, jaký dopad má rozvod na jednotlivé členy rodiny a především děti mladšího školního věku.

Teoretická část se zabývá vysvětlením základních pojmů a souvislostí týkajících se tématu. Je členěna na pět hlavních kapitol zabývajících se rozvodem, rodinou, mladším školním věkem, negativními dopady rozvodů na děti a institucí sociálně-právní ochrany dětí.

V první kapitole nejdříve charakterizují pojem rozvod, jako negativní jev společnosti. Dále zmiňují problematiku rozvodu a s ní spojené rozvodové řízení. Tato kapitola objasňuje i důvody rozpadu manželství a dopad rozvodu na rodiče. V další kapitole se zaměřuji na definování pojmu rodina a role v rodině (jako jsou role matky a otcovská role). V následující kapitole rozděluji jednotlivá období vývoje dítěte, a to od narození až do období předškolního věku. V návaznosti na tuto kapitolu definuji pojem mladší školní věk, a to jak po stránce vývojové, tak i osobnostní. V páté kapitole nejdříve rozebírám různé dopady rozvodu na děti a poté jejich následky. Poslední

kapitola je zaměřena na definování pojmu sociálně-právní ochrana dětí a stanovuje podmínky, za kterých má dítě na ochranu touto institucí nárok.

Podstatou práce jsou však výsledky empirického šetření, jehož cílem bylo zjistit dopad rozvodu na dospělé i nezletilé členy rodiny a odhalit vliv pohlaví na emoční prožívání této zátěžové situace. Výzkum byl zaměřen na psychické a emoční dopady rozvodu. Pro praktickou část jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii za použití metody dotazování a jako techniku sběru dat jsem zvolila strukturovaný rozhovor. Rozhovor obsahoval čtyři okruhy, které byly zvoleny tak, aby korespondovaly s teoretickou částí, a aby bylo dosaženo zvoleného cíle. Vybráno bylo celkem pět respondentů, se kterými jsem následně uskutečnila rozhovory za účasti sociální pracovnice. Pro upřesnění a doladění výzkumu jsem použila rozhovory s několika sociálními pracovníci.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaký dopad má rozvod na fungování rodiny a především na děti mladšího školního věku, které jsou tímto společenským jevem zasaženy.

Pro výzkum byla stanovena výzkumná otázka „Jaký dopad má rozvod na děti v mladším školním věku a na jejich rodiče?“

Z výsledků vyplývá, že rozvod a rozvodová situace má negativní vliv jak na rodiče, kteří jsou v tomto období velmi frustrováni a podléhají depresím, tak na děti, které podléhají manipulacím ze stran rodičů a stres a psychická zátěž se odráží na jejich chování.

1 Teoretická část

1.1 Rozvod

V této kapitole se věnuji vymezení pojmu rozvod. Popíšu, jak je vnímán společností, rozeberu hlavní důvody rozpadu manželství, ke kterým patří např. věk, narození dítěte a další. Zmíním také negativní dopady rozvodu na rodiče, zejména působení na psychiku obou partnerů, na jejich zaměstnání či výchovu dětí.

Jandourek (2001, s. 208) definuje rozvod jako „*Právní akt ukončující manželství žijících osob. Většinou jde o důsledek faktického rozpadu manželského vztahu*“. Křesťanská tradice stále považuje rozvod za negativní jev, mimo jiné i pro psychické a ekonomické důsledky dopadající na děti a partnery. Rozvodem vzniká neúplná rodina, ale značná část partnerů vstupuje časem do nového manželství. Nárůst rozvodovosti vede k růstu sociálních problémů společnosti. K těm patří například pracovní možnosti rozvedených matek a narušená výchova dětí. Usnadňujícími faktory rozvodu jsou mimo jiné vyšší důraz na osobní spokojenost ve vztahu, ekonomická a sociální emancipace ženy, ztráta širokého příbuzenstva a společenská tolerance (Jandourek, 2001).

Rozvodovost je veřejností velmi často vnímána jako výdobytek moderní doby. V této skutečnosti se odráží mnoho faktorů. V historii bylo mnoho překážek pro ukončení manželství, dlouhodobě dochází ke snižování sňatečnosti a dnešní hodnotová orientace společnosti v éře postmoderní rodiny tomuto aktu nijak zvlášť nebrání. Česká republika se dlouhodobě drží v ukazateli úhrnné rozvodovosti nad průměrem Evropské unie. Dle dlouhodobých statistik připadá na území České republiky na sto manželství až kolem šedesáti rozvodů (Český statistický úřad, 2015; Eurostat, 2015).

Problematika rozvodu byla v historii řešena různě a především kultury ovlivněné křesťanstvím umožňovaly rozvod pouze ve výjimečných případech, například kvůli nepřekonatelnému odporu vůči partnerovi (Divorce and Children, 2015).

Rozvod a s ním spojené rozvodové řízení a zejména okolnosti, které ho provázejí, jsou obvykle velice nepříjemné a traumatizující jak pro oba partnery, tak především pro jejich děti (Divorce and Children, 2015).

Podle Možného „*se všechny právní úpravy zániku manželství pohybují mezi dvěma póly, kde na jedné straně stojí zákoníky, které jednou uzavřené manželství považují v principu za nezrušitelné a na straně druhé pak takové právní úpravy, které považují*

rozchod manželů za věc soukromé dohody mezi nimi a vyžadují jen registraci zániku manželství. Existuje celá řada legislativ, jež považují manželství za zrušitelné, ale jen za určitých podmínek, které ve výčtu uvádějí, o tom, zda nastaly, rozhoduje soud, který jediný má právo existující manželství zrušit“ (Možný, 2008, s. 207).

V řízení o rozvodu je před soudem nutno prokázat okolnosti potvrzující, že manželství je trvale a hluboce rozvráceno, a nelze proto očekávat obnovení manželského soužití, a současně je ovšem nutno prokázat příčiny tohoto stavu (Novák, Průchová, 2007).

Francová a Dvořáková Závodská (2008) uvádějí, že zpravidla vede k rozvratu manželství porušování manželských povinností, které zákon o rodině v ustanovení § 18 definuje jako „*povinnost manželů žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí při zachování stejných práv a povinností pro oba manžele.*“ Avšak v praxi jsou často manželské rozvraty zdůvodňovány rozdílnými povahovými vlastnostmi, partnerskou nevěrou, finančními neshodami, rozdílnými zájmy, odlišnou metodou výchovy či vzájemným fyzickým násilím (Francová, Dvořáková Závodská, 2008).

Matoušek (1993) pohlíží na rozvod jako na vážnou a někdy nečekanou událost v životě obou partnerů. Na psychiku člověka má dopad srovnatelný i s úmrtím někoho blízkého. V průběhu rozvodové pře můžeme očekávat zhoršení zdravotního a především duševního stavu. Mnozí k rozvratu manželství přistupují ukvapeně, až zbrkle, a často si neuvědomují, k jakým důsledkům může dojít. Rozchod partnerů čeká v následujících chvílích života zátěž, a to především ekonomická, právní, psychická, sociální a rodičovská (Matoušek, 1993).

Podle Nováka a Průchové (2007) je rozhodování k rozvodu obvykle dlouhodobý, složitý proces. Ovšem existují i zkratkovité a unáhlené reakce. U obou partnerů neprobíhají stejně rychle. Příkladem jsou muži, kteří jsou na příznaky hrozícímu rozvratu méně citliví než ženy (Novák, Průchová, 2007).

Dříve si ženy a muži rozvod nemohli dovolit, ať už z důvodů náboženských a společenských nebo proto, že nebyli finančně nezávislí. V současné době však zažije rozvod více než polovina manželských párů. A i přesto, že to není nejlevnější záležitost. Do dalších finančních nákladů se zahrnuje zorganizování nového života obou partnerů a s tím spojené náklady na bydlení, soudní řízení a také cestování dětí z jednoho obydlí do druhého (Sauzede, Sauzede-Lagarde, 2007).

Dle Francové a Dvořákové Závodské (2008) jde fakticky v každé rodině především o ekonomiku a tím jsou právě provázány konflikty mezi partnery, které vedou často k rozvratu manželství. Velká část partnerů se před vstupem do společného svazku nezaobírá tím, jak budou financovat výdaje na domácnost či budoucí příchod dětí a s ním spojené značné výdaje. Především mladí muži si neuvědomují, že se například budou muset vzdát některých svých zálib či běžných potřeb, jako jsou alkohol, výdaje na různé sporty anebo podstatné omezování při zabezpečení dětí (Francová, Dvořáková Závodská, 2008).

Francová a Dvořáková Závodská (2008) hovoří i o tom, že ženy bývají někdy marnotratné a vydávají neúměrné finanční částky na své osobní potřeby a hospodářství. Téměř vždy bývají tyto peněžní situace doprovázeny konflikty různého typu. Ať už vyčítáním, hádkami, házením chyb na druhého či dokonce rozvratem. Častým důvodem hádek a konfliktů bývá vyživovací povinnost jednoho z rodičů, případně další finanční podpora, která je poskytována ze strany partnera k bývalé partnerce a jejich společným dětem. Nedostatek financí, který vede poměrně často k ohrožení bezpečí a jistoty, je v mnohých situacích důvodem rozvodu manželů (Francová, Dvořáková Závodská, 2008).

Matějček a Dytrych (2002) podotýkají, že rozvod se někdy řadí do sociálně patologických jevů. Ve společnosti jako nežádoucí, ač v dnešní době už zcela přirozeným jevem. Řada manželů si myslí, že po rozvodu nastane fáze, kdy odejde veškeré napětí, frustrace a stres. Bohužel je porozvodová fáze mnohem těžší a deprimující. Hádky neustupují, ba se zvyšují a role partnerů se ocitá na bodu mrazu. Je známo, že dítě je pak jakýmsi vyjednávacím prostředkem, přes kterého si rodiče vyřizují své nevyřešené účty. Následně se stává dítě ohroženým druhem, který neví, kam patří a čím vlastně je (Matějček, Dytrych, 2002).

„Pochopit osobnost dospělého člověka znamená poznat jeho dřívější vývoj, protože své dětství v sobě nese stále ve svém prožívání i ve svém chování. Základy naší osobnosti, našeho prožívání a způsoby jednání se v dětství vytvářejí a dalekosáhle ovlivňují další vývoj a formování osobnosti. To co jsme jednou celou svou bytostí prožili a co nás zasáhlo jako celek, z psychiky nezmizí“ (Vymětal, 2004, s. 75).

1.1.1 Důvody rozpadu manželství

Burgessová (2004) koreluje s tím, že náročnost rodičovství obecně nesouvisí jen s rolí mateřskou a otcovskou, velmi podstatnou a důležitou úlohu zde totiž zastává i vztah mezi rodiči. Často se stává, že po narození dítěte je tato důležitost vehnána do pozadí. I když představuje předpoklad toho, aby spolu pár co nejdéle setrval. Rodiče by si měli udržet vztah založený na naslouchání, čelení různým nástrahám, ale i vzájemné podpoře. Zachovat to, jaký byl jejich život před narozením dítěte (Burgessová, 2004).

Dle Matouška (1993) musí dva svobodní lidé uskutečnit sňatek, aby došlo vůbec k rozvodu. Manželství je hlavně citovým vztahem dvou osob. Lidé se častou berou na základě zamilovanosti a společně vyznávaných hodnot. Ovšem intenzivní zamilovanost trvá jen několik málo měsíců. U mužů se vytrácí rychleji a přechází do stavu střízlivějšího vědomí, kdežto ženy jsou zaslepeny déle. Obecně se předpokládá, že zamilovanost bude přetrvávat po celé manželství. Bohužel opak je pravdou, a právě vytrácení zamilovanosti a očekávání, se stává důvodem pro rozpad manželství (Matoušek, 1993).

Možný (2008) považuje za důležitý aspekt, co se týká rozpadu manželství, věk. Sňatek uzavřený před dosažením 18-ti let často vede k neúspěšnosti souladu mezi partnery. Studie uvádějí, že ženy, které se vdají do osmnácti či devatenácti let, se rozvedou třikrát častěji než ty, které se vdávají mezi dvacátým až pětadvacátým rokem. Pravděpodobnost nestability svazku zvyšuje i to, že převážná část nevěst je v době sňatku těhotná a vdává se spíše kvůli dítěti než z lásky k partnerovi. Obvykle je rodičovstvím a následně sňatkem zasažena i profesionální a studijní příprava obou partnerů. Nemožnost dále studovat či pracovat, snižuje socioekonomické zařazení, což vede k neúspěchu, jak v osobním, tak pracovním životě (Možný, 2008).

Vymětal (2004) nazývá mladé rodiče, s málem zkušeností a jejich nevědomostí jak správně vést rodinu, nezralými. Bývají nejistí ve svých krocích a chybí jim rodičovská intuice. Na jedné straně jsou vstřícní, jindy až příliš přísní. A tak dítě ve většině případů neví, co se od něho chce a očekává. Rodiče jsou bezradní, a proto mezi nimi i příbuznými, kteří jim chtějí poradit, dochází k rozporům (Vymětal, 2004).

Zierhutová (2006) tvrdí, že množství manželství selhává v prvních měsících narozením dítěte, anebo ještě před narozením potomka. Velká část mužů má strach, že manželství spojené s péčí o dítě, nebudou zvládat. Žena očekává od partnera, že se

stane vzorem pro dítě a bude řádně a bezchybně plnit své rodičovské povinnosti. Jenže muži mají pocit, že tato očekávání, spojená s únavou a vyčerpáním své energie, nedovedou do zdárného konce a často z manželství utíkají za vidinou klidnějšího života (Zierhutová, 2006).

Smith (2004) uvádí jako další důvod útěku změnu chování a osobnosti. „*Takového jsem tě před svatbou neznala. Když jsem si tě bral, netušil jsem, že tvé rozčilení bude častější a častější.*“ Obvykle toto chování vyústí rozchodem partnerů, jelikož oba v sobě ztrácí pocit podpory a klidu. V některém manželství je problémem vzájemná komunikace, která se postupem času mění v kritizování druhého nebo odtažitosti partnerů. Když je ve vztahu zjištěna nefunkční komunikace, vzniká citová propast, která ve většině případů končí rozvratem. Manželé si přestanou vážit jeden druhého, cítí k sobě hněv, ztrácí k sobě úctu, dochází k napětí a k vyhýbání problémů a zcela zavrnutí kompromisů. Proto i pro některé páry je rozpad osvobozující a dostatečnou úlevou (Smith, 2004).

Matějček a Dytrych (2002) poukazují na to, že rozpad vztahu také závisí na důvěře, kterou partneři mezi sebou chovají. Ve společném soužití se partneři nezdědka potýkají s již zmiňovanou nevěrou. Nevěra může být krátkodobá, kdy jeden z partnerů hledá dočasné pochopení a blízkost u mimomanželského partnera nebo dlouhodobá. U tohoto typu dochází k zamilovanosti a dlouhodobě trvajícimu sexuálnímu styku s dotyčnou osobou. Mimomanželský poměr není pouze čistě sexuální záležitostí. Vyvíjí se zde i emoční faktor, kdy si podvádějící partner vytváří k milenci blízký citový vztah a ústí k propasti mezi manželi (Matějček, Dytrych, 2002).

Podle Vymětala (2004) se mnohdy manželé zamilují do své zidealizované představy partnera, kterou se snaží do druhého promítat. V každodenním soužití pak zjišťují, že ten druhý se vysněné představě zdaleka nepřibližuje, a dostavuje se zklamání, spory, podivné rozčarování a oba se mohou cítit podvedeni. Snaží se svůj protějšek změnit, předělat a v tu chvíli začíná být zle (Vymětal, 2004).

Matějček (1992) spatřuje jako významnou roli v manželství i prarodiče. V naprosté většině případů si stěžuje muž na rodiče své manželky a ta na rodiče manželovi. Ne vždy mají partneři s prarodiči vřelý vztah. Navzájem se provokují, urážejí, osočují a každý z partnerů upřednostňuje své rodiče. Při rozvodu a po něm prarodiče zpravidla silně stojí na straně svého dítěte a často jim předhazují věty typu „*Já ti říkala, že takový bude i po svatbě*“ (Matějček, 1992, s. 100).

Když se partneři rozhodnou pro rozvod, mají před sebou nejtěžší a nejbolestivější rozhodnutí, a to ta, která se týkají jejich společných dětí (Warshak, 2004).

1.1.2 Dopad rozvodu na rodiče

Selhání rodiny se projevuje v mentálním, sociálním a mnohdy i zdravotním stavu jejich jednotlivých členů. Riziko selhání se často přenáší z rodičů na děti, ale i na další generace (Plaňava, Pilát, 2002).

Teyber (2007) tvrdí, že rozvodové trápení se netýká jen dětí, ale převážně má hluboký a depresivní dopad na rodiče. Zpočátku rozpadajícího se manželství dochází u dospělých ke změnám nálad doprovázeným až depresí. Neschopnost soustředění, snížená pracovní výkonnost, úzkost, poruchy spánku, podrážděnost a zdravotní obtíže jsou typickými rysy rozvratu partnerů. Nejistota v milostném životě je dalším stresujícím pocitem negativního období (Teyber, 2007). Poměrně často si rodiče hledají nové partnery a zkoušejí nový životní styl a snaží si uspořádat nový život. Nový přístup k životu či velké změny trvají několik měsíců, někdy rok nebo dva. Mění zaměstnání, lokalitu anebo se naopak drží staré reality beze změn. Odolnost rodiny bývá mnohdy oslabována i působícími obtížemi, jako chudoba, nezaměstnanost, sociální nejistota, špatné bydlení, ale také neočekávané traumatizující události a jejich důsledky. Těmi jsou nemoci, úrazy, přírodní či jiné katastrofy (Plaňava, Pilát, 2002).

Na konci trápení se vše ustálí. Získávají pocit stability a uvědomují si, jaké jim rozvod přinesl potíže a trápení. Vztahy obou rodičů se adaptují a konflikty a rozepré se zmírňují (Teyber, 2007).

Warshak (2004) poukazuje na to, že partnerský vztah se nemění pouze mezi sebou, ale převážně se změní i vztah k dítěti. Svě na tom mají právě ony manipulace, bytí i pomlvy. Mění se způsob vedení rodiny, chod domácnosti, ale i chování k dítěti. Jeden je ukázněný, po dítěti chce maximum a stále více dobrých mravů. Druhý podporuje dítě nicneděláním a rozmazlováním. Na úkor těchto protikladů dochází k tomu, že dítě touží být u toho z rodičů, kde jsou mírnější pravidla. Pro rodiče toto jednání bývá velkou výzvou v předhánění se mezi sebou, kdo bude lepší rodič (Warshak, 2004). Janošová (2008) uvádí, že pro dítě je velice náročné vnímat každého z nich jako svůj vzor v situaci, kdy je stavěno mezi jejich vztahové nesrovnalosti a rozepré. Záporně působící, znevažovaný či shazovaný rodič nemá dítěti jak imponovat. To se může projevat

před rozvodem a zásadně i po rozvodu, neboť má dítě tendenci přilnout k rodiči, s kterým právě žije. V každém případě dítě přichází o plnohodnotný vztah s druhým rodičem. Ve výsledku bývá narušen především vztah dítěte s otcem, tím samozřejmě poměrně často dochází i k narušení kontaktu s příbuznými z otcovy strany (Janošová, 2008).

Dle Gjuričové a Kubičky (2003) jsou rodiče poměrně často vyčerpaní partnerskými konflikty a obvykle se jim snižuje schopnost vcítit se do prožívání jejich dětí. Chtějí mít situaci řádně pod kontrolou, ale jejich snaha nebývá vždy tak účinná, jak si přejí. Převážně matky si berou zodpovědnost za porozumění citovým problémům dětí (Gjuričová, Kubička, 2003).

Warshak (1996) poukazuje na to, že matky převážně často trestají otce tím, že záměrně vytvářejí překážky pro styk s dítětem. Omezují otci návštěvnost, a to i potom, co je rozhodnuto soudem. Někdy jednájí ze strachu, někdy ze závažných důvodů, jako zanedbanost dítěte, manipulace či očernování. Přesto existují i otcové, kteří jsou natolik spolehliví a po rodičovské stránce bezkonkurenční. A právě těmto se svěřují děti do péče, když matka v závažných ohledech selže. Zda to na dítěti zanechá určité vady, ukáže teprve budoucnost a sní spojené určité emoční okolnosti. V každém dítěti tkví odlišné předpoklady a záleží na čase, kdy se probudí (Warshak, 1996).

Stává se, že v očích otců dávají děti v konfliktu za pravdu matce, a tak zrazují otce. Tím pádem se rozhněvaní otcové někdy přestanou o kontakt s dětmi snažit, jindy považují děti za zmanipulované, a jdou do boje proti matce. Málokdy zde vede cesta k navázání věcné rodičovské spolupráci a kontaktů s dětmi (Gjuričová, Kubička, 2003). Warshak (2004) považuje za nejtěžší období rozvodu obvykle dobu před rozvodem a současně těsně po rozvodu, kdy se jeden z partnerů odstěhuje. Tato období jsou problematická tím, že se sestávají z častých útoků, pomluv, kritiky a napadání mezi rodiči. Děti z úst rodiče slyšávají různá obvinění s potřebou ponižování, která patří druhému rodiči. Děti, které slyší urážky a ostřejší slova, si dělají na druhé své názory a většinou se jimi řídí, protože to přece řekl někdo, kdo je jim neblížeší a ten má dle dětí vždy pravdu. Většina rodičů nezůstává jen u běžných pomluv, ale napadají a ostře kritizují své protějšky. Dětem by se v této situaci mělo vysvětlit, že je to pouze problém rodičů a ony s tím nemají nic společného. Jen málo z nich s tímto chováním do budoucna přestane. Pro děti to přináší fatální následky, které se následně řeší s terapeutky či jinou odbornou pomocí (Warshak, 2004).

Vzájemná úcta, respekt a spokojenost mezi rozvedenými rodiči jsou velmi důležitým faktorem pro udržení kvalitního porozvodového rodičovského vztahu (Janošová, 2008).

1.2 Vymezení pojmu rodina

Tato kapitola se zabývá pojmem rodina, jeho definováním a dělením. Dále popisuje role v rodině a především roli mateřskou a otcovskou. Zmíním i některé osobnostní rysy obou rodičů.

Možný (2008) tvrdí, že rodina představuje sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti. Vyrovnává změny ve svém okolí, chrání i podporuje své členy a brání společenský systém před zhroucením (Možný, 2008).

Definovat pojem rodina je problematické, jelikož různé oblasti téže vědy přistupují k pojmu rodina odlišně. Například podle psychologického slovníku je rodina „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí*“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 512).

Zdeněk Matějček definuje rodinu jako „*system, který je zapojením do širšího společenského systému, k němuž patří příbuzenstvo, přátelé a všichni ostatní, kdo rodinu obklopují a jsou s ní ve styku. Nutně ji ovlivňují a sami jsou ovšem stykem s ní ovlivňováni. Rodině pomáhají, ulevují, chrání ji, ale někdy ji také ruší, tísní a zatěžují svými nároky*“ (Matějček, 1992, s. 35).

Definice Sociologického slovníku zní takto: „*rodina je forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti*“ (Jandourek, 2001, s. 206).

Další znaky toho, co je rodina, jsou sociokulturně podmíněny. Můžeme do nich zahrnout především bydlení, konzumování statků a příslušnost ke společné příbuzenské linii. Za hlavní funkce rodiny považujeme reprodukce lidského rodu a výchovu potomstva (Matějček, 1992).

Jandourek (2001) rozlišuje rodiny nukleární a rozšířené. Nukleární rodina je ta, která se jeví jako individualistická a dezintegrovaná a která vznikla jako důsledek upadajícího vlivu tradičního systému příbuzenství. Je tvořena rodiči a dětmi. Rozšířená

rodina zahrnuje i příbuzenstvo ze strany obou rodičů, přičemž všichni žijí ve společné domácnosti nebo alespoň velmi blízko (Jandourek, 2001).

Z jiného hlediska mluvíme o rodině úplné, která se skládá z obou rodičů a nejméně jednoho dítěte a rodině neúplné, kde chybí jeden z rodičů z důvodu rozvodu, smrti otce či matky nebo je tvořena svobodnou matkou a dítětem (Jandourek, 2001).

Podle Možného (2002) se současná moderní rodina vyjadřuje jako soukromá záležitost a zároveň čím dál více jako veřejná. V rodinách, v nichž bylo prvotním cílem předání ekonomického dědictví, zaujímá klíčovou roli majetek. Ovšem dnes tvoří vztahy mezi mužem a ženou a mezi rodiči a dětmi. Moderní doba přinesla spoustu vynálezů, tudíž už není rodina založena na pečení chleba či lovu divé zvěře. Vzdělání, nejen to základní, je na vysoké úrovni. Sňatečnost se uskutečňuje v pozdějším věku obou partnerů a s tím je spojený vyšší věk prvorodiček a vysoký podíl svobodných lidí. K modernizaci rodiny se rozběhl i vzestup rozvodovosti a pokles porodnosti. Ženy začaly dávat přednost kariéře a vzdělání před potomky. Vývoj společnosti a techniky jde stále kupředu (Možný, 2002).

„Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. Je to už velmi dávno, ale od té doby nikdo nic lepšího nevymyslel – ani postmoderní doba ne. Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy. Ne pro všechny byla devadesátá léta procházkou růžovou zahradou. Nikdo neví, kudy povede jeho cesta v příštím desetiletí“ (Možný, 2002, s. 25).

1.2.1 Role v rodině

Pojem role lze dle Gjuričové charakterizovat jako „vztah mezi jednotlivcem a společenským řádem, například společensky definovanými očekáváními, která člověk plní v souvislosti s určitou společenskou pozicí“ (Gjuričová, Kubička, 2003, s. 52).

V odborné literatuře se setkáváme i s pojmem genderová role, která představuje soubor zjevných i skrytých nepsaných předpisů, platných pro chování a jednání žen a mužů a vztahů mezi nimi. Ženám jsou přisuzovány různé práce, hodnoty, povinnosti a odpovědnosti. Genderové role se vytvářejí a utvrzují především v oblasti rodiny, vzdělávání, zaměstnání, společenských norem nebo hodnot (Valdrová, 2006).

1.2.2 *Role matky*

Matějček (1994) je toho názoru, že mateřské chování je vlastní ženám i mužům. Pro dítě má nepostradatelný význam mateřská osoba, kterou může být jak muž, tak i žena a to vlastní či náhradní. V reálné skutečnosti se však matka účastní péče o dítě více než otec. Obzvláště v raném dětském věku lze matku považovat za nejdůležitější subjekt výchovy. Mateřství je považováno za instinkt, který je přisuzován všem ženám. Biologická interpretace mateřství s sebou nese především znak toho, že bezprostředně po narození dítěte se u ženy objeví mateřské pouto a tak žena ví, jak se o dítě postarat a vycítí, co potřebuje. Toto pouto je z hlediska evoluce mechanismem zajišťujícím péči matky o potomstvo pro jeho přežití (Matějček, 1994).

Valdrová (2006) uvádí že, převažující většina dětí v porozvodové fázi je svěřena do péče matky. Otcí se dítě svěřuje až v té chvíli, kdy je matka prohlášena za nezpůsobilou a nevhodnou pro výchovu dětí. Zatímco otec se musí projevit jako nadmíru schopný a způsobilý pro výchovu a péči o děti. Je prokázáno, že po odchodu otce od rodiny, matka zaujímá v životě dítěte značně významnou roli, čímž se vztah s otcem odsouvá tzv. „na druhou kolej“. Svěřování dětí do péče matky je pravděpodobně pozůstatkem dřívějšího upřednostňování mateřství před výchovou otcovství. Především to zapříčinila ženská role a s ní spjaté argumenty, že žena dítě odnosi, porodí a odkojí. Jsou to ty nejlepší pečovatelky o dítě a umějí se o něj postarat lépe než muži. Požadavek, aby žena zajistila péči o domácnost a děti, se promítá do celého profesního života žen (Valdrová, 2006).

V dnešní době na mateřskou roli působí nemálo faktorů. Především proměna postavení žen ve společnosti, kdy mateřství vnímají jako pauzu od zaměstnání, která končí po pár letech strávených v domácnosti. Mateřské chování ovlivňuje i další sociální role a to je hlavně role ženy (Vymětal, 2004).

Podle Vymětala (2004) jsou matky, jak je známo, především ochránkyně či nejdůležitější ženy v životech dětí. Ovšem navzdory tomu existují například citově chladné matky, které se k dítěti chovají odmítavě až nelidsky, trestají je za maličkosti a dětem se nedostává ochrana, mateřská láska a přijetí. Jakoby matky postrádaly mateřský cit a svou ženskost. Protikladem jsou matky úzkostné, které svým dětem věnují přehnanou péči a neustále je rozmazlují a obávají se toho nejhoršího. Děti jsou na těchto matkách závislé, nesamostatné a špatně se zařazují do dětského kolektivu. Matky strhávající pozornost jen na sebe, jsou nevyrovnané, zaujaty samy sebou, z jejich

projevu cítíme faleš, neupřímnost a sebelítost. K dítěti se chovají, jak se jim zrovna zlíbí, podle jejich nálady a momentálních okolností. Zprvu je zahrnují obdivem, něžnostmi a posléze jim vše vytýkají a odhání od sebe (Vymětal, 2004).

1.2.3 Otcovská role

Šulová (2004) nepovažuje za přijatelný názor, že „otec je jen jakousi dokonalou náhražkou či pomocníkem ženy v péči o potomky. Avšak jeho role je zcela svébytná, specifická a s rolí matky naprosto komplementární“ (Šulová, 2004, s. 137).

Dle Augustyna (2004) role otce převážně zjišťuje, co už dítě umí, experimentuje s ním a dodává odvalu v jeho aktivitách. Každý jedinec, ať už chlapec či dívka potřebuje nejen mateřskou vřelost a něžnost, ale i otcovu ochranu, přátelství a otevřenost. Dříve se na otce koukalo jako na hlavu rodiny a děti jej braly jako autoritu, která se musí poslouchat. V současnosti je otec vnímán spíše jako vzor pro své děti. Otcovství a mateřství se vzájemně doplňují a prolínají a tudíž je nelze od sebe dělit (Augustyn, 2004).

Burgessová (2004) ve své knize tvrdí, že dnešní otcové vyjadřují kromě fyzické potřeby i touhu emocionálně se přiblížit svým dětem, což bývá ze stran dětí opěťované, jelikož i ony vnímají otce jinak a očekávají něco lepšího a odlišného. Otcovskou roli bere každý muž odlišně (Burgessová, 2004). Důraz tkví na individualitě každého otce. Někdo dává přednost více profesní roli před rodinou a jiný upřednostňuje právě onu otcovskou a věnuje se dětem v plném rozsahu (Valdrová, 2006).

Matoušek (2003) poukazuje na to, že chování otce je ovlivněno dispozicemi a preferencemi muže. Obecně se zajímají o širší škálu věcí. Oproti ženám nejsou tak citliví vůči smyslovým podnětům a slaběji reagují na emoční záležitosti. Disponují lepší prostorovou orientací, flexibilněji jednájí v pochybných situacích a svou agresivitu projevují buď přímo, kdy využijí fyzického kontaktu nebo nepřímo, to pak řeší situaci spíše slovně (Matoušek, 2003).

Vymětal (2004) ve své knize popisuje některé osobnostní rysy rodičů, které postupně působí na děti negativně a vyjadřuje se k otcům jako k tvrdým a často hrubým, kdy tito otcové děti nadměrně fyzicky trestají a zanedbávají, ba jim neposkytují dostatek kladných citů. Jako další popisuje otce charakteristické svými nejistými, vnitřně nerozhodnými činy. Otcové typu slaboch bývají nespolehliví,

nespokojení a v nepříznivém případě se prosazují tam, kde si to troufnou, což bývá vůči svým dětem. Kdežto otcové, kteří mají tendenci být za pedanty a puntičkáře, nutí děti k pravidlům a k pevnému řádu. Nadměrně děti kritizují, snižují jejich sebevědomí či je značně omezují ve volnosti. Autoritativní osobnosti vyžadují naprostou poslušnost, brání citovému rozvoji a zrání dítěte a dokonce vyvolávají vzdor nebo v něm vytvářejí pasivitu (Vymětal, 2004).

Valdrová upozorňuje na skutečnost, že „*jak ženy, tak také muži vstupují do vztahu s osvojenými představami o správném způsobu jednání*“ (Valdrová, 2006, s. 63). V procesu socializace používají strategie, jež se jim osvědčily v reakcích na různá očekávání, a které na ně klade okolí (Valdrová, 2006).

1.3 Vztah rodič a dítě

Kapitola vztah rodič a dítě se zaměřuje na jednotlivá období dítěte od narození až po předškolní věk. Novorozenec, kojeneček, batole a předškolní věk jsou nedílnou součástí života dítěte, a proto popisují každé období jednotlivě. Na tuto kapitolu poté navazuje kapitola s názvem Mladší školní věk.

Šulová (2004) uvádí, že vztah rodičů k dítěti vzniká ještě před jeho narozením. Plod reaguje na vlivy matčina těla a taktéž naopak matka vnímá pohyby plodu, a dalo by se říci, že předem odhadne i jeho temperament. Jsou navzájem propojeni a vytvářejí mezi sebou vzájemné pouto a emoce. Velkou roli hraje i otec dítěte, a to především svým chováním k ženě svého dítěte. Jak se muž chová, ovlivňuje průběh jejího těhotenství a celkovou psychickou stabilitu (Šulová, 2004).

Dle Šulové (2004) je nutno podotknout, že žena by měla prožívat těhotenství jen v případě, že je pro mateřství zcela připravena a dítě skutečně chce. Existuje mnoho významných rizikových faktorů, ovlivňujících průběh prenatálního vývoje dítěte. Lze zařadit například extrémní věk ženy, kdy příliš nízký (15-17 let) nebo naopak vysoký (35-40 let) může ohrozit na životě plod i ženu samotnou. Dalšími faktory jsou výška a váha ženy před těhotenstvím (obezita, žena drobné postavy), vývojové anomálie dělohy, chronická onemocnění ženy (diabetes), výživa matky v těhotenství, vícečetná těhotenství, předčasný porod či vrozené vady a mnoho dalších. K poškození plodu může dojít i při samém porodu (Šulová, 2004).

Podle Matouška (1993) každý rodič, ať už matka či otec, preferuje vysněné pohlaví dítěte. Ženy většinou sní o roztomilých, usměvavých holčičkách, které poté zasvěti do ženského světa. Zato muži chtějí silné a nebojácné chlapce, kteří se jim budou v budoucnu podobat. Ne vždy je tomu tak. Na světě je mnoho rodin preferující chlapce a naopak (Matoušek, 1993).

„V našich kulturních poměrech se traduje, že otcové jsou přísnější k synům a shovívavější k dcerám. Říká se, že otcové chtějí syny, ale milují dcery. Tento postoj přetrvává i v dospívání. Matky jsou zase obvykle náročnější vůči svým dcerám, snaží se něco z nich vychovat, kdežto k chlapcům projevují větší toleranci“ (Vymětal, 2004, s. 78).

Po narození se dítě označuje jako novorozenec. Převládajícím novorozeneckým stavem je spánek. Má i své další základní potřeby, které jsou pro jeho vývoj jednoznačně významné - potřeba vyměšování, potřeba kyslíku, regulace teploty a potřeba přijímání potravin a tekutin. Další potřebou v novorozeneckém období je potřeba citová či sociální (Šulová, 2004).

Výsledky psychologických výzkumů poukazují, že *„tzv. specifický citový vztah k matce se vytváří nejčastěji v sedmém měsíci života“* (Matějček, 1994, s. 51). Je však prokázáno, že v téměř polovině případů se právě toto pouto tvoří i k jiným členům rodiny a to především k otci dítěte (Matějček, 1994).

Šulová (2004) definuje novorozenecké období jako součást období kojeneckého. Za kojenecké období je považován první rok života dítěte. Toto období se označuje jako období velkých a rychlých změn dítěte. Kojenec si začíná osvojovat okolní svět a používá k tomu leh, sed, přetáčení, postavování, chůzi a občasné známky mluvy. Jeho výška a váha poměrně rychle vzroste a cyklus spánku se rozděluje do dvou delších intervalů (Šulová, 2004).

Vacínová (1995) uvádí, že období batolete je významné na rozhraní prvního a druhého roku života. S ním se objevují důležité funkce - chůze a řeč, které dodávají vývoji dítěte charakteristický ráz. Zdokonalování těchto funkcí má význam a vliv na psychiku dítěte. Především se rozvíjí vnímání dítěte, které je základ pro veškerou poznávací činnost. U dětí se v tomto období projevuje citová kvalita ve formě strachu, zlosti či žárlivosti. Specifickým projevem označujeme období vzdoru dítěte, charakteristické svými negativními vlastnostmi (Vacínová, 1995).

Podle Šulové (2004) je předškolní období ve většině vývojově psychologických publikací chápán jako věk mezi třetím až šestým rokem života dítěte. Předškolní období je jedno z nejvýznamnějších období člověka. Někdy je nazýváno jako období her. Dítě jeví velký zájem o své okolí. Rozvíjí se mu jemná motorika, paměť, řeč, představy nebo vnímání prostoru a času. Formují se základní citové projevy a schopnost spolupracovat s jeho vrstevníky (Šulová, 2004).

1.4 Mladší školní věk

V této kapitole definuji pojem mladší školní věk, který je charakteristický především vstupem do školy a změnami v osobnosti dítěte.

Langmeier a Krejčířová (2006) charakterizují mladší školní věk jako období, jež je vymezeno vstupem do školy, který bývá kolem šestého a sedmého roku až po dobu tělesného a psychického vývoje dospívání, asi do jedenácti až dvanácti let. Začátkem mladšího školního věku se dítěti mění postava a jeho tělo se dostává do období první vyzrálosti. Prodlužují se mu končetiny, postava je štíhlejší, hlava se může zdát relativně menšího věku, ustupuje tuková vrstva a do popředí se dostává svalová hmota. Dívky bývají na konci mladšího školního věku o něco větší i těžší než chlapci a jejich celková kostra vypadá vyspěleji. Děti menšího věku bývají často více unavitelní a mohou se projevit známky méněcennosti vůči vyspělejšími žákům. A proto bychom měli každé dítě posuzovat individuálně a nerozdílně (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Vacínová (1995) považuje mladší školní věk za nejradostnější věk našeho života. Přípravenost dítěte na vstup do školy musí být řádná, jak po fyzické tak psychické stránce. Dítě si osvojuje nejen návyky čtení, psaní, počítání, ale také dostává dosti značné množství vědomostí a obzorů z jiných vědních předmětů. Rozumová vyspělost se projevuje ve schopnosti aktivní, samostatné, tvořivé činnosti. Ve škole si zdokonaluje nejen rychlost myšlení, ale také jeho přesnost a kritičnost. Osvojuje si logické myšlení a vývoj mateřské řeči. (Vacínová, 1995).

Matoušek (1993) podotýká, že vstup dítěte do školy je zlomový. Musí se naučit vzorce chování, umět se odpoutat na delší dobu od rodiny a svých nejbližších, uvědomit si, že čas her končí, naučit se spolupracovat a žít v novém kolektivu spolužáků. Srovnává se s jinými dětmi, srovnává rodiče s učitelkou nebo učitelem a časem srovnává svojí rodinu s jinými rodinami. Dítěti začínají nové povinnosti a etapa, jak se naučit sám o sebe postarat (Matoušek, 1993).

Osobnostní vývoj dítěte je závislý na vrozených předpokladech, na prostředí, v němž vyrůstá, a na výchově, které se mu dostává. Součástí vývoje dítěte je i jeho pohlaví. Dívky i chlapci v tomto věku vnímají jisté skutečnosti odlišně. Každé pohlaví reaguje jinými emočními vlastnostmi. Dívky mohou být ve vypjatých situacích více uzavřené do sebe, kdežto chlapci vynikají větší zlobivostí (Divorce and Children, 2015).

Postupně opouštějí svůj egocentrismus a uvědomují si, že i ostatní mají na tutéž věc jiný pohled. Empatii rozvíjí kolem devátého roku. Dokáží se vcítit do pozice druhého a na základě toho i uměřeně reagovat. Potřeby dítěte se oproti obdobím předchozím výrazně liší. Dítě v mladším školním věku začíná naplňovat potřebu cílené a regulované aktivity ve všech oblastech a tím se stává samostatným. V tomto období je velmi důležitá iniciativa, která se pro dítě stává základním prostředkem individuálního a sociálního vývoje (Janošová, 2008).

Matějček (1994) také uvádí, že u mladšího školního věku se dostávají na řadu i rodičovské kompetence, které se významně proměňují. Na rodiče jsou především kladeny sociokulturní a zákonné povinnosti. Rodiče by měli být schopni dohlížet jak na povinnost dítěte docházet do školního zařízení, tak na schopnost podporovat sociálně žádoucí chování dítěte. Důležitost Matějček (1994) spatřuje i ve vytváření pozitivních a sociálních vzorů, které v dítěti upevní ochotu dodržovat narůstající sociální povinnosti (Matějček, 1994).

1.5 Negativní dopady rozvodu na děti

V následující kapitole se věnuji právě dětem a negativním dopadům, které na děti v rozvodové situaci působí. Dále se zmíním o psychické a fyzické stránce dětí nebo o tom, jak děti v tomto věku prožívají své emoce.

„Rodič, který neposkytuje dítěti oporu, citové zázemí a porozumění, který je odmítavý, který v něm vyvolává nejistotu, zmatek, vnitřní konflikty, pocity viny, způsobí, že dítě se cítí ohrožené. A kde je pocit ohrožení, tam je i úzkost, strach a snaha nějak se s touto nepříjemnou situací vyrovnat“ (Vymětal, 2004, s. 126).

Rozchod partnerů je pro všechny členy rodiny bolestivá událost, která poznamená nejvíce děti. Změní jim absolutně pohled na život a jeho způsob žití (Sauzede, Sauzede-Lagarde, 2007).

Smith (2004) uvádí, že názory dětí na situaci spjatou s rozvodem jsou často brány rodiči jako bezvýznamné a nicotné. Ale neměly by být právě tyto názory a pocity hlavní myšlenkou řešení celé situace? Nemíním tím, aby děti rozhodovaly o závěru, ale aby se aktivně na vyřešení situace podílely. Aby si rodiče jejich názorů a tužeb cenili a především z nich vycházeli. I dospělí to s dětmi nemají jednoduché. Každé dítě prožívá emoční bolest jiným způsobem, a někdy je velice těžké pochopit a rozpoznat jak ji dávají najevo. V každém případě je ohromně důležité, aby děti nebyly podceňovány, ale aby hlavně všechny děti cítily podporu a stabilitu obou rodičů (Smith, 2004).

Warshak (2004) upozorňuje na fakt, že ne vždy rozvod ovlivní děti negativně. Ovšem většinou se právě děti stávají zbraní pro rodiče. Už řadu let jsou děti oběťmi rozvodů. Každý z rodičů nabádá dítě proti druhému. Snaží se jimi manipulovat, ať už pomluvami nebo vulgárními projevy na jejich osobu. Děti jsou vystaveny soustavnému nátlaku v rozvodovém řízení, který otrásá jejich pocity. Často nevědí, jaký si mají udělat názor na již vzniklou situaci. Ve většině případů děti začnou pohrdat některým z rodičů, jelikož je o to druhý poprosí. Rodiče navádí své ratolesti, aby přetrhaly veškeré citové vazby k druhému (Warshak, 2004). V odborné literatuře lze tento jev vyhledat jako tzv. syndrom zavrženého rodiče, čímž se rozumí „často nenápadné manipulování a programování dítěte jedním z rodičů v neprospěch druhého rodiče“ (Vymětal, 2004, s. 123). Přesto, že se bavíme o dětech v mladším školním věku, i ony už umí naslouchat, přijímat a rozdávat lásku komu chtějí. A právě proto by rodiče neměli v žádném případě děti nabádat a manipulovat k tomu, aby měly rády jen jednoho z nich a druhého přesunuly na druhý břeh (Warshak, 2004).

Děti, které se zdají být vyrovnané, rozvodem nijak nezatížené, ve škole prospěšné, klidné, bez známek stresujících faktorů a kázeňských problémů, mohou trpět velkými psychickými obtížemi, o nichž nikdo neví. V některých situacích rodič využívá dobrých výsledků dětí, aby mohl argumentovat proti druhému rodiči (Warshak, 2004). Děti upadají do konfliktu loajality a nemohou si vybrat, s kým chtějí žít. To je pro ně velice trýznivý stav, poněvadž být s jedním, znamená zradu druhého. Ocítá se v dlouhodobém problému adaptace, s výběrem a rozhodováním, u kterého vlastně nadále setrvává. Zmatek a chtíč vděku je nedílnou součástí. Soustředěnost a přejímání, kam půjde a co bude dál, vytěsňuje každodenní činnosti dítěte. Rodič by si měl uvědomit hodnotu svého rodičovství a naplňovat ji potřebami svých dětí, nikoliv podle svých přání. Každého

rodiče svým způsobem zraní, když ví, jaké nastanou okolnosti jeho prohry. Připadají si osamělí a téměř k ničemu. Jelikož právě dítě je pro ně největším vítězstvím (Teyber, 2007).

Jak je známo, děti mladšího školního věku prožívají rozvod rodičů hlouběji než ostatní věkové skupiny. Odchod jednoho rodičů z obydlí způsobuje v tomto věku dítěti nepřekonatelný žal a smutek. V tomto věku je dítě velice fixováno na matku i otce a rozvod mu přináší velké psychické obtíže spojené s nevyrovnaností a nejistotou. Navíc mají sklon věřit, že rodič, který odchází z domova, je odmítl (Teyber, 2007).

Vymětal (2004) popisuje, že děti z rodin, kde nepanují vřelé rodinné vztahy, bývají deprimované, a tak snadno přilnou k učitelce ve škole, prarodičům nebo k jinému dospělému. Ten jim poskytne v citové oblasti to, čeho se jim u rodičů nedostane. Když děti nemají citové zázemí v rodině, postrádají domov a chybí jim základní životní jistota. Svěřování starostí jim dělá velký problém, neboť očekávají, že nebudou pochopeni staršími (Vymětal, 2004).

Smith (2004) tvrdí, že někteří se zhoršují ve škole, obtížně si hledají kamarády anebo naopak jsou hlučnější povahy, roztěkaní. Mnoho dětí má problém hovořit s rodiči o jejich pocitech. Mají strach, že se rodiče znovu pohádají nebo je nebudou poslouchat. Část dětí upadá do depresí a je náchylná k záchvatům vzteku či hněvu. Učí se tlumit své citové projevy a může dojít k citovému chladu a snížené citlivosti či úzkosti. Spousta dětí věří, že rozchod rodičů je jen dočasný stav, a že se opět vrátí vše do starých kolejí. Jsou i tací, kteří nabádají své maminky, aby si například našly „*nového*“ tatínka, a tudíž si vybírají tváře mužů, které se podobají jejich biologickému otci (Smith, 2004).

Novák a Průchová (2007) mluví o tom, že děti od šesti do dvanácti let jsou v době rozvodu rodičů náchylnější k psychosomatickým problémům, které doprovází vyšší výskyt úrazů. Uvědomují si, že jsou jiní než jejich vrstevníci, protože ony mají tatínka a maminku. Obvykle se u dětí objevují i takové stavy, kdy začínají své rodiče vydírat či provokovat. „*Když mi to nekoupíš, řeknu si tatkově.*“ Rodiče obvykle chtějí být v očích dítěte ti nejlepší (Novák, Průchová, 2007).

Rodiče si myslí, že své děti znají, a že se jich rozvod nijak nedotkne. Problémovou situaci zvládnou a za čas si zvyknou na fakt, že maminka s tatínkem mají každý jiný život. Dívky se snaží častěji proti rozvodu bojovat a doufají, že rodiče dostanou rozum a vše bude jako dřív. Kdežto chlapci mají zcela jiné problémy než to, že do jejich života přijde cizí člověk a snaží se nahradit jednoho z rodičů. V zátěžové situaci se objevují

různé obranné mechanismy. Bojkotování, vztek a náladovost jsou časté chování v tomto stavu (Novák, Průchová, 2007).

Dle Gjuričové a Kubičky (2003) se stává, že si děti přejí rozvod rodičů. Bývá to v případech, kdy samy děti vidí jaký vztah rodičů v danou chvíli je. Schopnost dětí tvořit si vlastní porozumění k situaci, rodiče obvykle podceňují, a tak může vzniknout paradoxní stav, kdy se rodiče utěšují a myslí si, že děti nic netuší. Děti ovšem potřebují znát novou situaci a dozvědět se, jak o ně bude nadále postaráno (Gjuričová, Kubička, 2003).

Rodiče by měli děti informovat o rozvodu co nejdříve a za tepla. A především, klidně a bez větších emočních prožitků sdělit, že neztrácejí lásku ani jednoho z nich (Novák, Průchová, 2007).

Matějček a Dytrych (2002) se zmiňují, že dobré je ve vhodnou dobu vysvětlit okolnosti pro rozhodnutí rozchodu. Konkrétně, proč tak učinili. Zda jsou to důvody odlišných představ v budoucím životě, neshody při výchově, opakující se hádky nebo odchod k jinému partnerovi (Matějček, Dytrych, 2002). Děti potřebují rodičovskou pomoc a podporu ve chvíli, kdy ke změnám dojde. Rodiče předpokládají, že až nastane situace, kdy budou muset říct svému malému o tom, že se rozcházejí, objeví se smutek případně vztek, agrese. Tyto stavy se projevují v průběhu celého procesu. Důležité je, aby i rodiče dali své pocity najevo bez žádného popírání skutečnosti (Teyber, 2007).

Děti si rozvod svých milovaných osob nikdy nepřejí. I když o tom nemusejí upřímně mluvit, jejich touha spočívá v obnovení původní rodiny. A to i několik let po rozvodu. Snaha o usmíření bývá tak silná, až se projevuje a vstupuje i poté, kdy jeden z rodičů vstupuje do jiného svazku. Nepřijímají skutečnost konce vztahu jejich nejbližších. Možná se chtějí vyhnout pocitům z bolestivého dopadu, možná představ o změnách výchovy (Teyber, 2007).

Nezřídka děti cítí vinu a obavy z rozvodu rodičů a utvářejí si myšlenky, že rozchod způsobily. Konkrétně zda něco neudělaly špatně, ba dokonce měly udělat. Děti mladšího školního věku jsou sebestřednější, a proto si rozvod berou za svou vinu. Pocit odpovědnosti za rozvod může mít dítě například, když vysloví, aby maminka s tatínkem spolu dále nebyli, protože se třeba hádají nebo mu nedovolili to, co chtělo. Pak, ale jeho duše trpí, jelikož rozvod nastal a přání bylo naplněno (Teyber, 2007).

Podle Warshaka (1996) jsou tací, kteří se z rozchodu rodičů vyrovnávají bez sebemenších problémů, a jsou tací, kteří to nezvládnou jak po psychické, tak emoční

stránce. Ovlivňujícími faktory bývají věk, pohlaví a zázemí rodiny. Jestliže rodiče vytvoří dítěti podmínky výjimečného dětství, bez konfliktů a negativních vzpomínek, je zřejmé, že dítě ponese následky snadněji. Záleží, ale na samotném dítěti, jaké bude povahy a jak danou informaci vstřebá a bude jednat. V těchto ohledech mu pomoc mohou poskytnout prarodiče nebo dokonce spolužáci či jiný příbuzní, ke kterým uchovává kladný vztah (Warshak, 1996).

Podle Vymětala (2004) negativní prožitky, vlivy a zážitky zůstávají v paměti uchovány delší dobu, než bychom si sami dovolili vůbec představit. Lze říci, že čím úzkostněji prožije dítě předškolní věk, s tím větší pravděpodobností bude úzkostné i během školních let, následně v dospívání a v dospělosti. Z úzkostných dětí vyrostou úzkostní rodiče a ti poté mají sklony vychovávat stejně tak své děti (Vymětal, 2004).

„Děti z rozvedených rodin mají o něco zvýšenou pravděpodobnost vlastního rozvodu, je to ale silně ovlivněno, kdy se rodiče rozvedli, a také pohlavím dítěte“ (Možný, 2008, s. 226).

1.6 Sociálně-právní ochrana dětí

Tato kapitola se zaměřuje na vymezení pojmu ochrana dětí. Dále definuji samotnou sociálně-právní ochranu dětí a pro jaké děti je určena.

Sociálně-právní ochrana dětí je odvětví práva veřejného, které je potřeba respektovat, poněvadž je základem ochrany nezletilých dětí. Sociálně-právní ochranou dětí představuje zejména ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění a také k působení směřujících k obnovení narušených funkcí rodiny. Poskytuje se všem nezletilým dětem, tj. dětem mladším osmnácti let, bez rozdílu a bez jakékoliv diskriminace a jiných negativních sociálních důsledků (Zákon č. 359/1999).

Arnoldová uvádí, že sociálně-právní ochrana je velmi podrobně upravena, jen pokud jde o nezletilé děti. Zatímco v platných právních předpisech se téměř nepočítá s touto službou pro ostatní fyzické osoby, které ji ve vymezených případech rovněž, a to často naléhavě, potřebují (Arnoldová, 2001).

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí zajišťuje preventivní a poradenskou činnost. Má možnost se podílet jako kolizní opatrovník při soudních jednáních, dále spolupracuje se státními orgány, školami nebo školskými či zdravotnickými zařízeními.

Zprostředkovává náhradní rodinnou péči neboli osvojení a pěstounskou péči. S rodiči a dětmi jedná i jako kurátoři pro děti a mládež při jejich závadném a nepřiměřeném chování. U takovýchto dětí mají povinnost zprostředkovat souhlasné preventivní diagnostické pobyty (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014).

Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jako jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad práce České republiky a jeho krajské pobočky, ale i komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další fyzické a právnické osoby, jsou-li tímto výkonem pověřeny (Zákon č. 359/1999).

Sociálně-právní ochrana se zaměřuje především na děti, kterým například rodiče zemřeli nebo neplní povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte. Dále sem spadají i ty děti, které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů či jiných osob a vedou zahálčivý nebo nemravný život (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014).

Zákon v tomto případě ukládá oznamovací povinnost každého, tedy nejen občana tohoto státu, ale v zásadě každé osoby, upozornit na závadné a nepřiměřené chování dětí jejich rodiče, ale také orgán sociálně-právní ochrany dětí (Zákon č. 359/1999).

Stát odpovídá za ochranu dětí před duševním nebo fyzickým násilím. Dále zodpovídá za ochranu jejich zdravého vývoje především z hlediska psychického, tělesného a mravního, a dalších aspektů integrity dítěte. Nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy, stát nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nikterak nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti (Zákon č. 359/1999).

Zásadním pravidlem pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany je princip preventivního působení na rodinné vztahy. Opatření sociálně-právní ochrany jsou hierarchicky uspořádána ve vnitřně provázaném celku umožňující volbu nástrojů podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází, a podle intenzity ohrožení. Velký důraz je kladen také na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy, což znamená prevenci rizikového vývoje dětí a minimalizaci důsledků působením sociálně patogenních vlivů (Zákon č. 359/1999).

1.7 Shrnutí

Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku rozvodové a porozvodové situace a jejich dopadů na rodinu jako takovou, a to zejména na rodiče a jejich nezletilé děti. Cílem práce je zjistit, jaký má rozvod dopad na fungování rodiny jakožto rodičů a dětí.

První část práce je částí teoretickou a je pro tyto účely zaměřena mimo jiné na osvětlení základních poznatků o rozvodu, jeho definici, vystižení jeho problémů, osvětlení situace spojené s rozpadem rodiny. Nedílnou součástí úvodní kapitoly je také vysvětlení důvodů pro rozpad manželství, jako jsou například nedůvěra, nedostatek zkušeností apod. Dále se práce věnuje pojmu rodina, její definici a rozdělení a také podchycení role v rodině. Následně je upřesněna role matky, otce a jejich vztahové vazby k dítěti. V rámci této práce je dále rozebrán mladší školní věk a zejména jeho charakteristika, neboť právě na tuto věkovou kategorii a na negativní dopady rozvodu na děti v tomto věku je zacílena výzkumná část. Poslední kapitola teoretické části poté ještě poskytuje definici sociálně-právní ochrany dětí, která s tématem práce zcela souvisí.

Druhá část práce je poté částí praktickou a věnuje se zjištění dopadu rozvodu na fungování rodiny a na psychickou a emoční stránku dítěte mladšího školního věku na příkladu konkrétních rodin. Vychází tedy nejen ze sekundárních zdrojů informací (spisy jednotlivých rodin), ale též z primárních dat získaných kvalitativním výzkumem formou polostrukturovaného rozhovoru, jemuž byly podrobeni vybraní členové konkrétních rodin. Výsledky šetření jsou po prvotním seznámení s profily respondentů prezentovány v kapitole 4.2 Příčiny vedoucí k podání návrhu u jednotlivých účastníků rozvodu, kapitole 4.3 Oblast mapující psychické dopady a emoční prožívání rodičů a kapitole 4.4 Rozvod jako negativní jev dopadající na emoční stránku dítěte.

2 Praktická část

2.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký dopad má rozvod na fungování rodiny a především na děti mladšího školního věku, které jsou tímto společenským jevem zasaženy.

2.2 Hlavní výzkumná otázka

Na základě výzkumného cíle jsem si položila jako hlavní výzkumnou otázku „*Jaký dopad má rozvod na děti v mladším školním věku a na jejich rodiče?*“

3 Metodika a výzkum

3.1 *Metody a techniky sběru dat*

Informace potřebné pro následující praktickou část byly získány jednou ze základních metod sociologického výzkumu – analýzou dokumentů. Tato metoda spočívá ve zkoumání materiálních výtvorů, kterými byly spisy jednotlivců, rozvodové dokumenty a některé další dokumenty, jež nebyly vytvořeny za účelem mého výzkumu. Stěžejní metodou sběru dat bylo však v rámci empirického šetření dotazování. Dotazování bylo prováděno formou rozhovoru, tedy v přímé interakci s respondentem tzv. face to face (tváří v tvář), konkrétně formou strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Hendl (2005) ve své knize popsal, že tento rozhovor má pečlivě stanovenou formulaci otázek, na něž jednotlivý respondenti odpovídají. Pružnost sondování v kontextu situace je o něco omezenější než v jiných typech rozhovorů. Takovýto typ rozhovoru se používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek kladených respondentovi. Redukuje se tak pravděpodobnost, že se získaná data v jednotlivých rozhovorech budou výrazně odlišovat. Data z takového rozhovoru se snadněji analyzují, jelikož určitá témata se lehce v přepisu lokalizují. Tento typ rozhovoru je vhodný, pokud máme málo času se respondentovi věnovat či nemáme možnost interview opakovat. Cílovou skupinu představovali zejména samotní rodiče a děti z rozvedených rodin. Některé informace byly následně doplněny i na základě rozhovorů s ostatními zaměstnanci oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

3.2 *Charakteristika výběrového souboru*

Pro dosažení cíle bakalářské práce jsem měla možnost, díky vysokoškolské praxi, oslovit několik rodin, které se nacházely v rozvodovém procesu. Praxi jsem vykonávala na odboru školství, tělovýchovy a mládeže, oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Po domluvě se sociálními pracovníci, jsem jednotlivě oslovila náhodně vybrané rodiny, kterých jsem se předem zeptala, zda mi rozhovor na dané téma poskytnou. Celkem bylo osloveno devět rodin, z nichž pět souhlasilo, a ostatní rodiny mou žádost odmítly.

Rozhovory byly vedeny za účasti sociální pracovníce, v klidném a nenásilném prostředí, pro lepší posouzení, jak to vnímají rodiče a jejich děti po psychické a emotivní stránce. Rodiny chtěly zůstat v anonymitě, proto jsou použity pouze falešná

křestní jména dětí a některé další neidentifikující údaje. Délka rozhovorů se pohybovala okolo 30 – 60 minut. Záleželo především na samotných respondentech, jak moc byli k tématu sdílní.

Dále byly provedeny rozhovory se sociálními pracovníci z výše uvedeného odboru. Rozhovor mi poskytly dvě sociální pracovníce, které jsem oslovila mimo období školní praxe. Každý rozhovor byl prováděn v délce okolo 40 minut.

Na základě výzkumu a sběru dat byly osloveny sociální pracovníce i z jiných měst a to především z okolí Jižních Čech. Bohužel mi nebylo umožněno rozhovory uskutečnit z důvodu zaneprázdněnosti sociálních pracovníků.

3.3 Metodika výběru respondentů

Výzkumné šetření bylo realizováno od prosince roku 2015 do října roku 2016. Jak již bylo zmíněno, výzkumný soubor nepodléhal předešlému výběru. Byl sestaven náhodně z klientů sociálních pracovníků, kteří v daném období navštívili oddělení sociálně-právní ochrany dětí s urgentní záležitostí či stížností a byli ochotni poskytnout rozhovor na dané téma.

Při seznamování s komunikačními partnery jsem se představila křestním jménem a ve zkratce vysvětlila, pro jaké účely tento výzkum provádím a jaký je cíl mé bakalářské práce. Tím jsem se snažila předejít případnému nedorozumění nebo nepříjemnostem, které by mohly nastat. Dále jsem všechny dotazované ujistila o anonymitě a jejich právu na otázky neodpovídat, pokud jim přijdou příliš osobní nebo jinak nepříjemné. U všech respondentů jsem k záznamu dat použila diktafon. Předem jsem dotazované osoby samozřejmě o tomto faktu informovala a požadovala jejich souhlas s nahráním rozhovoru na elektronické zařízení. Po zbytek výzkumu byla přítomna sociální pracovníce, která mi poskytovala cenné rady ohledně pokládání otázek a vždy po rozhovoru s respondentem nebo respondenty mi sdělila své zkušenosti s jednáním s dotčenými subjekty za doby jejího působení v této profesi. Dále ujistila respondenty, že vše bude probíhat naprosto diskrétně a bez problému. Postřehy a rozhovory se sociálními pracovníci jsem využila a zakomponovala do textu mé bakalářské práce.

I přesto že rozhovory byly prováděny v klidném prostředí, dva z pěti respondentů byli tak psychicky vyčerpaní, že jsem byla nucena rozhovor na pár minut odložit a vrátit se zpět až po uklidnění respondenta.

Po skončení praxe jsem se ještě jednou vrátila na oddělení sociálně-právní ochrany dětí za sociálními pracovníci s dotazem, zda by mi věnovaly čas a poskytly další informace týkající se mé praktické části. Rozhovor mi poskytly jen dvě sociální pracovníce z důvodu nepřítomnosti ostatních pracovníků na oddělení. Rozhovory se sociálními pracovníci jsou zaznamenány v písemné podobě.

Praktická část vychází z rozhovorů uskutečněných v rozvedených rodinách a ze spisů týkajících se těchto rodin, především dětí, ke kterým jsem se dostala na praxi a dále z rozhovorů se sociálními pracovníci. Praktická část je zaměřená na rodiny po rozvodu nebo v přímo probíhajícím rozvodovém řízení, ve kterých se nachází děti mladšího školního věku. Cílem bylo posoudit, jaký vliv měl rozvod nejen na dospělé členy rodiny, ale i na jejich děti, které si celou rozvodovou situací prochází. Analýze podléhal i postup v rozvodovém řízení s cílem identifikace určité korelace daného postupu se stávající rozvodovou situací rodin a postoj, popřípadě odlišné vnímání již nastíněné situace, u zainteresovaných mužů a žen. Zájem byl obrácen také na pohlaví dítěte a vliv tohoto faktu na jeho postoj.

4 Výsledky

V této kapitole zpracovávám výsledky z výzkumu pod čtyři tematické okruhy. V prvním okruhu seznamuji s profily respondentů, v druhém okruhu shrnuji výsledky, které se týkají příčin vedoucích k podání návrhu na rozvod manželství u jednotlivých účastníků rozvodu, v třetím okruhu jsou sepsány výsledky dotýkající se oblasti mapující psychické dopady a emoční prožívání rodičů. Poslední okruh shrnuje výsledky rozvodu jako negativního jevu dopadající na emoční stránku dítěte.

Počátkem této části bakalářské práce budu respondenty, tím mám na mysli rodiče a děti z rozvedených rodin, označovat zkratkou R s přidělením příslušného čísla pro každého respondenta, tak jak jsem postupně dělala jednotlivé rozhovory (např. R1, R2, apod.).

V rámci daného empirického šetření jsem využívala kvalitativní výzkum formou strukturovaného rozhovoru. To znamená, že jsem rodinám pokládala ty nejzákladnější otázky. U rodičů jsem například využila otázky typu: „*Jakým způsobem probíhal rozvod? Jak jste tuto situaci vnímali? Jak na to pohlížely děti?*“ U dětí jsem se omezila pouze na otázku, jak tuto situaci vnímaly a nechávala jsem je volně hovořit. Volně plynoucí rozhovory jsem se přesto prostřednictvím daných otázek snažila udržet v určitém rámci, pro získání potřebných dat a následně pro srovnání a docílení výzkumu.

Následující text byl koncipován na základě výpovědí některých členů jednotlivých rodin a sociálních pracovníků. Většinou se jednalo o matky, což bylo ovlivněno skutečností, že na žádosti oddělení sociálně-právní ochrany dětí reagují s větší iniciativou zprvu právě ženy. Muži často žádají o nové termíny a dostavují se až za delší časový interval bez účasti matky. Z důvodu velké subjektivity byly informace a data pro vyvození závěrů doplněny externími zdroji, tj. údaji ze spisů, týkajících se daných dětí z rozvedených rodin. Data byla čerpána z těchto spisů se souhlasem vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

4.1 Seznámení s respondenty

Rodina A

Respondent - matka (dále jen R1). V rámci rodiny A jsem prováděla rozhovor pouze s 36letou matkou pracující jako prodavačka. Otec (40 let) povoláním dělník. Bývalí manželé spolu mají 8letého syna Jakuba a 9letou dceru Barboru. Manželství partnerů trvalo 7 let.

Rodina B

Respondent – otec (dále jen R2) a respondent – syn (dále jen R2/1). V rámci rodiny B jsem prováděla rozhovor s otcem a synem Radkem. Kromě 36letého otce, povolání automechanik a 8letého syna Radka, zahrnuje rodina ještě 7letou dceru Kláru a 33letou matku, v současné době zaměstnanou jako recepční v Rakousku. Manželský svazek trval 10 let.

Rodina C

Respondent (dále jen R3). V rámci rodiny C jsem prováděla rozhovor s matkou 6letého syna Jiřího. Jednalo se o ženu ve věku 26 let, v současné době vykonávající povolání pokojské v nejmenovaném hotelu. Otec (28 let) v dané době nezaměstnaný, veden na úřadu práce. Partneři spolu žili v manželství 5 let.

Rodina D

Respondent - matka (dále jen R4) a respondent – dvojčata (dále jen R4/1). V rámci rodiny D jsem prováděla rozhovor s matkou a sedmiletými dvojčaty Janem a Adélou. Matka ve věku 30 let, v dané době v domácnosti, dříve vykonávající povolání sekretářky pro svého bývalého manžela (39 let) zabývajících se restaurátorským. Partneři byli rozvedeni po čtyřech letech manželství.

Rodina E

Respondent (dále jen R5). V rámci rodiny E jsem prováděla rozhovor s matkou dvou chlapců – Adam 8 let, Lukáš 10 let. Matka pracující jako pomocná síla v hotelové kuchyni, věk 38 let. Otec ve věku 42 let, osoba samostatně výdělečně činná. Manželství se nachází v rozvodovém řízení.

Sociální pracovnice Marie

Paní Marie vykonává práci sociální pracovnice už 25 let. Tato práce jí naplňuje tak, že nikdy nepřemýšlela o hledání jiné.

Sociální pracovnice Jana

Paní Jana pracuje jako sociální pracovnice sedmým rokem. Práce jí občas přijde stereotypní a to především v administrativě.

4.2 Příčiny vedoucí k podání návrhu u jednotlivých účastníků rozvodu

V daném empirickém šetření, které bylo stěžejní pro zpracování této i následujících kapitol, převažují případy, kdy za podáním návrhu na rozvod manželství stojí žena. V úvahu je však nutné brát určitou subjektivnost způsobenou složením výběrového souboru, který obsahoval celkem osm subjektů, z nichž ovšem čtyři subjekty byly ženského pohlaví, jeden subjekt mužského a tři respondenti byli nezletilí, tedy děti mladšího školního věku. Z tohoto důvodu byl výzkum podpořen i rozhovory se sociálními pracovníci, které mají určitý nadhled a mohou tak výsledky výzkumu podložit popřípadě vyvrátit.

Výsledky šetření dokládají, že většina respondentů uvádí jako iniciátory rozvodu sebe sami. Jako důvod uváděli odcizení, neshody a problémy v komunikaci.

a) problémy v komunikaci - jako například R3 *„O rozvod jsem požádala já, jelikož to pro mne byla už neúnosná situace. Nemohli jsme se spolu na ničem dohodnout. Komunikace mezi námi vázla, až přešla v úplné mlčení a ignorování.“* Ze zjištěných informací tak lze vyvodit, že ženy přikládají komunikaci v manželství velký význam oproti mužům, kteří nemají ve vztahu takovou potřebu komunikovat a nedokážou tak pochopit frustraci a bezvýchodnost situace, kterou prožívají jejich tehdejší partnerky, což potvrzují i sociální pracovnice.

b) nevěra a finanční problémy - v dalším případě byla prvotním impulzem nevěra ze strany manžela podpořená vleklými finančními neshodami. *„Žádost o rozvod jsem byla nucena podat já z důvodu nevěry ze strany teď už našťástí bývalého manžela. K jeho nevěře se přidaly i finanční neshody, které se vlekly už dlouhou dobu.“* (viz Příloha č. 4 - rozhovor se subjektem R4).

c) odcizení a neshody – odcizení a neshody ve vztahu jsou výrazným důvodem, který napomáhá k negativnímu chování mezi partnery. *„Již delší dobu jsme pociťovali,*

dnes již s bývalým manželem, výrazné odcizení. Návrh na rozvod jsem nakonec podala já.“ (viz Příloha č. 1 - rozhovor se subjektem R1). „*O rozvod jsem požádala já, jelikož to pro mne byla už neúnosná situace. Nemohli jsme se spolu na ničem dohodnout.*“ (viz Příloha č. 3 - rozhovor se subjektem R3).

Ačkoliv tedy ženy bývají často považovány za méně rozhodné, lze usuzovat, že v rozvodové situaci jsou těmi, kdo se jí snaží vyřešit. Důvodem by mohl být i fakt, že jakožto matky se již nerozhodují pouze samy za sebe, ale stále myslí na své ratolesti. Snaží se je ochránit a zároveň se snaží o vybudování nové fungující rodiny s čistým štítem. Tuto domněnku dokládají i sociální pracovníce, které v rozhovorech uvedly, že většinou návrh o rozvod podávající skutečně právě ženy. Samozřejmě nezamítají, že s návrhem chodí k soudu i otcové, ale obratem přiznávají, že matky jsou v tomto směru průbojnější, neboť se snaží hájit především zájmy dětí. Dodávají, že spousta matek u sociálních pracovníc hledá oporu, pochopení a dokonce možná i impuls k onomu zásadnímu kroku. Přicházejí s mnohými otázkami, týkajícími se toho co bude dál, co mají dělat, zda se od manžela mají odstěhovat a domluvit se společně na péči o děti nebo setrvat do doby než rozhodne soud. Nejen matky, ale i otcové se poté k sociálním pracovnícům obracejí s otázkami jak postupovat v případě, kdy jeden z rodičů brání styku s dětmi. Nejčastěji rodičům radí, ať si podají k soudu návrh na svěření dětí do péče. Nejlepším způsobem ovšem je, aby se společně bez hádek a urážek vzájemně na výchově dětí před rozvodem a po něm dohodli.

4.2.1 Shrnutí

Respondenti v rámci příčin vedoucích k podání u jednotlivých účastníků rozvodu nejčastěji uvedli, že návrh na rozvodové řízení podávají ženy. Pouze s jednou výjimkou (viz Příloha č. 5 – rozhovor se subjektem R5), kde se partneři na podání rozvodu dohodli společně. Jako důvod většina z respondentů uvedla problémy v komunikaci či vzájemné odcizení a ochladnutí společných citových vazeb. Jen jeden z respondentů, uvedl, že hlavním důvodem byla nevěra z manželovy strany a dlouhodobé finanční problémy. Dalším postřehem je fakt, že si ženy od rozvodu slibují novou šanci vybudovat si nový vztah a následně fungující rodinu (viz Příloha č. 4 – rozhovor se subjektem R4). Ovšem ne vždy tomu tak skutečně je. Některé ženy jsou rozvodem

natolik vyčerpány a psychicky vypjaté, že přesouvají hledání nového partnera do pozdější doby nebo se o tom vůbec nevyjadřují.

4.3 Oblast mapující psychické dopady a emoční prožívání rodičů

4.3.1 Psychické dopady na ženy

Dle šetření je patrné, že ženy prožívají již v období před rozvodem velmi silné psychické vypětí, které často graduje až do takové podoby, že ženy již nevidí jiné východisko než vyhledat odbornou pomoc. Opakující se výpovědi o přetrvávajícím stresu, o pocitech frustrace, výkyvech nálad, neustálých obavách, které dovedly dotazované ženy do ordinací odborníků, jako jsou psychologové či vyhledaly psychiatrickou pomoc. *„Situaci jsem přestala zvládat, byla jsem velmi vystresovaná, manžel mě neustále slovně napadal. Došlo to až k tomu, že jsem se léčila u psychiatra.“* (viz Příloha č. 1 - rozhovor se subjektem R1). Z psychologických posudků, které se stávají součástí spisů jednotlivých rodin, vyplývá, že nefunkční vztah s otcem dětí nesou ženy velice těžce a již zmíněné psychické projevy se poté projevují i na jejich fyzické stránce, například výrazně znatelnou únavou. Podle psychologa se ženy snaží své negativní emoce, často směřované přímo proti (bývalému) partnerovi, ve většině případů navenek potlačit a záměrně blokovat, tím však dochází k narušení jejich vnitřní psychické integrity, což se může projevit v důsledku určitého psychického přetížení následným afektivním odblokováním.

Tato zjištění potvrzuje i sociální pracovnice z oddělení sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“). Ta se za dobu své dlouholeté praxe setkala pouze s minimálním počtem rozvodových procesů, které by probíhaly v klidném duchu. Matky, jakožto emočně více založené osoby, podle ní povětšinou přicházejí uplakané, nejisté, s mnohými obavami co bude dál a jak danou situaci samy zvládnou. Existují však i takové matky, které se zlobí a nešetří urážkami, využívají toho, že existuje pouze malé procento otců, kterým by soud svěřil děti do péče, čehož si jsou moc dobře vědomy, a zároveň toho, že samotné děti se rozhodují povětšinou zůstat u matky. Otcové jsou pak na pokraji svých sil, možná se i snaží o své děti bojovat, ale často jim nezbyvá nic jiného než rozhodnutí soudu respektovat, popřípadě si zažádat o střídavou péči. *„I soud později rozhodl o svěřeni dětí do její péče. Já s tím však nesouhlasím, chtěl bych je mít u sebe. Myslím, že i pro ně by to bylo lepší.“* (viz Příloha č. 2 –

rozhovor se subjektem R2). Ta je však často vnímána nejen z pohledu sociálních pracovníků, ale s odstupem času i z pohledu rodičů, pro děti jako velice obtížná a náročná z důvodu neustálého střídání bydliště a někdy i školy, a proto od tohoto nápadu mnoho rodin ustoupí.

K urážkám, agresivitě nebo i anonymním udáním se ovšem v určitých situacích, a to většinou v situacích, které pro matky představují velké psychické vypjetí, přiklánějí i již zmíněné ženy, které sice na počátku přicházejí nejisté, úzkostné, uplakané, s obavami co bude dál, kde budou bydlet, zda si dokážou najít nového partnera, zda nepřijdou o své děti, ale vlivem určitého spouštěče u nich dochází k emočnímu výbuchu. „*Dá se říct, že jsem se svého bývalého muže v podstatě začala bát. Byl stále více nepříjemný, začínal být až agresivní. V průběhu rozvodového řízení se situace ještě mnohem více vyhroutil.*“ (viz Příloha č. 1 – rozhovor se subjektem R1). I přesto, že ženy a matky z tohoto výzkumu vycházejí jako emočně nestálé, velmi důležitým podkladem pro rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče matky je psychologický posudek, ve kterém je uvedeno, zda u matky byly/nebyly zjištěny sociálně patologické formy chování, které by snižovaly její výchovné kompetence.

4.3.2 Psychické dopady na muže

Z provedeného šetření jasně vyplývá, že v daném ohledu se postoj mužů značně odlišuje. Muži nejsou povětšinou danou situací tak emočně zasaženi, minimálně v měřítku časovém. Těchto závěrů bylo vyvozeno především z výpovědí žen/matek a z psychologických posudků. „*Otce rozchod příliš emočně nezasáhl, negativní emoce u něj nepřetrvávají dlouho, mohou být situačně vyvolány, rychleji odeznívají, převažuje spíše optimistické vyladění a aktivní přístup.*“ (viz Příloha č. 4). Ženy uvádějí, že jejich (bývalí) partneři jsou často hrubí až agresivní, slovně je napadají, někdy se uchylují i k fyzickému napadání a vzbuzují tak u nich pocity strachu. Pocity obav u matek často účelně podporují i silnými slovy o braní si dětí do své péče, kdy tento tah využívají buďto jako obranný či opravdu cíleně útočný mechanismus. Ve většině případů si totiž neuvědomují, co vše to obnáší, čeho by se museli vzdát, ale moc dobře vědí, že děti jsou nejsilnější zbraní v rozvodovém řízení. Tento fakt lze doložit i tím, že muži často posílají falešná udání (týkají se např. zanedbávání péče o dítě, fyzického napadání, existence nevhodného prostředí pro dítě apod.), iniciují sociální šetření či psychologická

vyšetření, což je potvrzeno uskutečněnými rozhovory s matkami, ale i výpověďmi ze spisů. „Potýkáme se často se sociálním šetřením. Jedním z důvodů jsou neustálá udání otce. Ten volá na policii například s tím, že své děti týrá nebo že mu neumožňuje styk s dětmi.“ (viz Příloha č. 1 – rozhovor se subjektem R1). K podání návrhu k soudu na svěřením dětí do péče se však již povětšinou neodhodlají.

Oproti ženám, které jak již bylo řečeno, prožívají stres dlouhodobě, muži se uchylují k emočním výlevům spíše situačně. To dokládají i výpovědi sociálních pracovníků, které uvedly, že většina otců chodí na OSPOD rozzuřená, někdy až agresivní a neumí věci řešit s klidnou hlavou. Ani to však není pravidlem. Někteří otcové volí taktiku tzv. „mrtvého brouka“ a odmítají komunikaci. Otázkou je, zda se tímto krokem snaží ublížit matce či zda se tak jen snaží nechat vše za sebou, neboť emočně již mají rozvodovou situaci vyřešenou. Z psychologických posudků totiž vyplývá, že oproti ženám nejsou muži rozchodem tak emočně zasaženi, negativní emoce u nich nepřetrvávají dlouho, pokud jsou situačně vyvolány, většinou rychle odeznívají, muži snaží se udržovat aktivní a pozitivní přístup. Výjimkou ovšem není ani taktika zmanipulování dítěte. K tomuto kroku, kdy dochází k vědomému manipulování s dítětem, které je poté bráno jako zbraň vůči druhému rodiči se ovšem uchylují i matky.

V těchto daných případech stejně jako v případě udání pak musí zakročit právě sociální pracovníce, která uskuteční sociální šetření v dané rodině s cílem zjistit, zda je vše v pořádku či je udání relevantní. Případy manipulace s dětmi jsou podle zmíněných sociálních pracovníků u nich na denním pořádku. Často když s dětmi o samotě hovoří, nestačí se divit, co jim sdělují. Každý rodič před nimi pomlouvá toho druhého, osočuje ho sprostými slovy, navádí děti, aby matku či otce neměly rády a používá další manipulativní způsoby. Děti poté nevědí, kam vlastně patří. Sociální pracovníce se dětem snaží co nejvíce pomoci v této nelehké situaci a snaží se pak obezřetně domluvit oběma rodičům a sdělit jim, že tento přístup není nijak prospěšný pro psychiku dítěte a jeho pozdější chování.

4.3.3 Shrnutí

Z pohledu ženy/matky je rozvod jako takový vnímán velmi citově a považován za psychicky vypjatou situaci. Ženy často tuto situaci nezvládají a vyhledávají odbornou pomoc psychologů apod. Jejich chování se poté odráží ve změnách nálad, frustraci,

stresu a negativním myšlení, které většinou směřují proti bývalým partnerům. Některé matky situaci natolik nezvládají, a tudíž používají negativní projevy na veřejnosti či vulgární urážky. Nejvíce však řeší situace spojené s péčí o děti a usilují o to, aby byly soudem svěřeny právě jim.

Muži/otcové na rozdíl od žen nejsou rozvodovou situací natolik emočně zasaženi. Stres a komplikace spojené s rozvodem vnímají spíše krátkodobě. Většinou proti matkám taktizují a manipulují. Často si ovšem neuvědomují, jaké problémy mohou způsobit právě svým dětem.

Pokud se jedná o oblast mapující psychické dopady a emoční prožívání rodičů, má každý respondent, až na R2 (viz Příloha č. 2), duševní negativní problémy, které se projevují depresí, stresovým obdobím povětšinou žen, nechutí do života či jinými frustrujícími faktory. Ty nejvíce spočívají v návaznosti na obtížnou a mnohdy až vyhrocenou komunikaci mezi rodiči, která pozitivně nepřispívá jak rodičům, tak dětem. V některých případech se špatná komunikace přeměnila až ve slovní urážky a případnou agresivitu. Dalším aspektem je svěření dětí do péče. V období před rozvodem, chtějí do své péče oba rodiče jak otec, tak matka. Ve finále děti zůstávají převážně v mateřské péči. Jsou i případy, kdy děti přechází do péče otce, a to především když matka v závažných ohledech selže.

4.4 Rozvod jako negativní jev dopadající na emoční stránku dítěte

V praktické části byl řešen vliv rozvodu na děti v mladším školním věku. Lze usoudit, že děti v tomto věku již dokážou rozvodovou situaci rozumově chápat. Tento fakt dokládají provedené rozhovory, psychologická vyšetření dětí, která jsou součástí spisů jednotlivých rodin i sociálních pracovnice. *„Je pak těžké něco vysvětlovat tak malému dítěti, že to tak ve skutečnosti není. Jirka mi dokonce tuhle večer řekl, že ví, proč nejsme s tatínkem už spolu a že zná slovo rozvod. Nestáčila jsem se divit, ale jsem ráda, že to aspoň trochu pochopil.“* (viz Příloha č. 3 – rozhovor se subjektem R3). Z rozhovorů s jednotlivými rodinami, ať již s dospělými či dětmi vyplývá, že děti v mladším školním věku se pohybují již na takové úrovni vyspělosti, že tuto situaci skutečně chápou a je tedy nutné s nimi o ní mluvit. *„Doma se snažím, s nimi o téhle situaci často mluvit a myslím, že to chápou co se u nás děje, ale i tak je to pro ně zvláštní, že žijeme každý odděleně.“* (viz Příloha č. 4 - rozhovor se subjektem R4).

I podle sociálních pracovníků, které komunikují s dětmi při sociálních šetřeních přímo v rodinách či při návštěvě rodičů s dětmi na OSPODu, umí každé dítě odpovědět na otázky, co se mezi maminkou a tatínkem děje a co to pro ně bude do budoucna znamenat. Jen málokteré dítě například o rozvodové situaci neví nebo to rodiče záměrně před dítětem zatajují. Situaci tak rozumí dostatečně na to, aby se dokonce dokázaly samy rozhodnout, se kterým z rodičů chtějí žít. *„Tatku moc nevidáme, jen někdy, když si nás vyzvedne. To pak jedeme k němu domu a on nás bere třeba do bazénu nebo do kina. U tatky se nám líbí, ale nelíbí se nám jeho nová přítelkyně. Kdyby tam s námi nebyla, bylo by to daleko lepší.“* (viz Příloha č. 4 – rozhovor se subjektem R4/1).

I přes tuto skutečnost dostatečné rozumové vyspělosti, však nelze popřít fakt, že jakožto u rodičů i u dětí způsobuje rozvod silné emoční prožitky, které navíc děti mnohem hůře zvládají. Toto dokládá i rozhovor se sociálními pracovníky, které uvádí, že děti v mladším školním věku vnímají rozvodovou situaci velice negativně, jež dokládaly i dokumenty od školských zařízení nebo od dětských lékařů jako pediatr, psycholog atd., které jsou součástí spisů jednotlivých dětí vedených na OSPODu.

Na otázky kde chtějí bydlet po rozvodu, odpovídají děti individuálně. Děvčata většinou tíhnou k matkám a chlapci preferují otce. Není tomu tak pokaždé. Záleží na tom, jaký vztah k rodičům mají. Zda jsou na děti hodné, laskavé či je psychicky nebo fyzicky týrají. Jestli zanedbávají rodičovskou povinnost nebo dají dítěti dostatek všeho, co je potřebné k jeho životu.

Často se sociálním pracovníkům při sociálních šetřeních stává, že děti pláčou a vypovídají, že chtějí zůstat u maminky/tatínka. Dále podotýkají, že velký vliv má i pohlaví dítěte a zejména jeho charakter. Výjimkou zde není ani to, že děti nechtějí odpovídat na jejich otázky, a to právě z důvodu uzavřenosti nebo strachu.

Podle psychologických vyšetření a provedených rozhovorů se u většiny dětí projevila větší plačtivost a zároveň výrazná uzavřenost, která může být důsledkem ztráty důvěry prvotně svých rodičů. *„I Jiříka tahle situace zasáhla. Nechtěl mi vůbec chodit do školky a i častěji plakal a byl smutný.“* (viz Příloha č. 3 – rozhovor se subjektem R3). U některých se naopak dostavily problémy v podobě zhoršeného chování (jako např. rozbouřenost) nebo i problémy fyziologické rázu například se spánkem či stravováním. *„Děti tuto situaci samozřejmě vnímaly velmi citlivě. Nezvládala jsem ji ani já, natož ony. Byly pod velkým stresem. Otce mají rády, baví je to*

u něj, přesto z něj občas pociťují strach a předstírají nemoc, aby k němu nemusely. Od rozvodu jsou děti mnohem více ubrečené, chovají se ale odlišně. Jakub začal být rozbouřený, přesto nesmělý vůči dospělým, nese to ale asi lépe než jeho sestra. Ta je velmi plachá, uzavřela se do sebe. Má problémy komunikovat.“ (viz Příloha č. 1 – rozhovor se subjektem R1). Do hry navíc vstupuje i již zmíněná manipulace rodičů, která dětem ve zvládnání jejich emocí rozhodně nepřidává. Děti se poté často upínají pouze na jednoho z rodičů, k druhému chovají negativní citové vazby či z něj mají dokonce obavy, to dokládá např. i rozhovor s R5 „*Akorát Adámek je trochu citlivější a asi manžela moc nemusí. Když mají být s ním, tak většinou pláče a říká, že s ním nikam nepůjde.*“

Manipulaci rodičů vůči svým dětem zmiňují i sociální pracovníci. Setkávají se s ní při své práci skoro každý den. Pokaždé to má vcelku stejný scénář. Matka navádí své děti proti otci a naopak. Dalším postřehem jsou peníze, kdy rodiče si kupují své děti drahými dárky nebo luxusními výlety. Toto vše, jak ony samy uvádějí, je součástí skoro každé rozvodové situace.

Odlišnosti v emočním prožívání můžeme pozorovat v závislosti na tom, zda má dítě sourozence a zároveň v závislosti na pohlaví. Děti v sourozeneckém vztahu se často více spřátelí navzájem, ale naopak od ostatních si udržují odstup. „*Určitě to nenesly moc dobře. Honzík i Adélka se na sebe více upjaly. Dělalý všechno spolu, což předtím moc ne. Myslím, že je to oba zasáhlo. Také paní učitelky ve školce mi říkaly, že jsou děti více emotivní, straní se kamarádů a občas je vidají plakat.*“ (viz Příloha č. 4 – rozhovor se subjektem R4). Tento fakt je dán tím, že jako sourozenci prožívají tu samou situaci, zároveň i tím, že ve svém sourozenci cítí oporu, kterou v dané fázi u rodičů mírně postrádají (viz Příloha č. 4 – psychologické vyšetření u R4). Jedináčci se v jistém slova smyslu podobají v emočním prožívání spíše dívkám, a to bez ohledu na jejich pohlaví (R3 – viz Příloha č. 3). Díky tomu, že nemají spřízněnou duši prožívající to samé, uzavírají se do sebe, straní se a své emoce potlačují.

Z hlediska odlišností v pohlaví můžeme u chlapců pozorovat lepší schopnost přizpůsobit se situaci a změnám v prostředí. Chlapci bývají obvykle přiměřenější v chování, můžeme u nich pozorovat nižší emoční efektivitu, podobně po vzoru otce u nich negativní emoce rychleji odeznívají. „*Chlapec má přiměřené chování bez nadměrné emoční efektivitu. Lukáš je citově založený vůči blízkým osobám. Přimyká se více k matce jako zdroji emočního zázemí, pozitivně přijímá osobu otce, ale zatím není*

schopen emočně zpracovat vztahové napětí a konflikty mezi rodiči.“ (viz psychologické vyšetření u R4, R5 – Příloha č. 4, Příloha č. 5). Někdy však ventilují své emoce prostřednictvím neklidného, zlobivého, náladového nebo až hyperaktivního chování. *„Hlavně začal víc zlobit. Ve školce byl zlý na kamarády. Mě několikrát odsekával a byl drzý.“* (R3 – viz Příloha č. 3). Dívky jsou více emotivní, spíše uzavřené, plaché, povětšinou se upínají na jednu osobu, straní se okolí, často mají problémy s komunikací. Výrazně vnímají především rozpoložení matky a v jejím duchu se projevují jako smutné až melancholické.

Bezespory jsou však všechny děti bez ohledu na věk, pohlaví a skutečnost zda mají či nemají sourozence rozvodem velmi emočně zatěžovány a je nutné obstarat jim dostatečnou podporu, aby se s danou situací dokázaly ztotožnit a vyrovnat.

4.4.1 Shrnutí

Výše rozebraná oblast rozvodu, jako negativního jevu dopadající na život dítěte, vypovídá, že děti rozvod a rozvodovou situaci plně chápou. Dalším důležitým aspektem je, že si uvědomují a umějí se vyjádřit k tomu, u koho budou nadále bydlet. Poměrně častým problémem je manipulace směřovaná od rodičů k dětem. Tento, pro děti velmi negativní jev, navazuje na to, že děti se pak chovají k rodičům odlišně a preferují jen jednoho z rodičů. Jsou neklidní, rozbouření či se straní společnosti. Dále spatřujeme známky zvýšené citlivosti u dětí, uzavírání se sám do sebe, hyperaktivitou až emočním vypětím dětí. Fakt, že se sourozenci v období rozvodu na sebe často upínají, potvrdil např. R4/1 (Příloha č. 4). Chlapci v tomto období trpí nižší emoční efektivitou, kdežto dívky jsou více emotivní, častěji přilnou k matkám a sdílí jejich pocity.

Z výzkumu ovšem vyplývá, že i přesto, že jsou vláčeny emocemi, v rozhodující situaci jsou schopny vyjádřit svůj názor ohledně toho, se kterým s rodičů chtějí žít a kterého chtějí pouze navštěvovat. Na závěr chci podotknout, že rozvod zasáhne všechny děti, a to bez rozdílu pohlaví nebo zda jsou či nejsou v sourozeneckém vztahu.

5 Diskuze

V rámci svého výzkumu jsem se zaměřila na jednotlivé preference, které respondenti mají v kontextu s rozvodem a to tak, abych byla schopna naplnit cíl, který jsem si stanovila. Poznatky, které jsem v rámci výzkumu shromáždila, srovnávám v této kapitole s odbornou literaturou.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaký dopad má rozvod na fungování rodiny a především na děti mladšího školního věku, které jsou tímto společenským jevem zasaženy.

V prvním okruhu nazvaném jako seznámení s respondenty jsem každého respondenta charakterizovala. Ptala jsem se na věk, povolání a jak dlouho trval manželský svazek.

Druhý okruh byl zaměřen na příčiny vedoucí k podání návrhu u jednotlivých účastníků rozvodu. Informace zjištěné z rozhovorů s jednotlivými rodinami byly totiž zároveň podloženy i názory sociálních pracovníků, které mají zkušenosti s více případy. Pochopitelně je pravdou, že k lepší reprezentativnosti výsledků by přispěl větší počet respondentů a zároveň jejich adekvátnější výběr (např. rovné zastoupení mužů a žen), čemuž ve skutečnosti bránila neochota potenciálních komunikačních partnerů spolupracovat. Zjištěné závěry se ovšem i přes malý počet respondentů shodují s výpovědí Gjuričové a Kubičky (2003). Ti tento fakt potvrzují a zároveň vysvětlují tím, že právě ženy jsou těmi, které nedokáží snést odcizení v manželství, špatnou komunikaci mezi partnery, která často vyústí až v úplné odmlčení, či ignorování mezi sebou a uchylují se tedy k rozhodnutí podat návrh na rozvod jako první. Tyto nejčastější důvody, pro které již ženy nemohou či nechtějí v manželství dále setrvat, uvádí se své publikaci i Smith (2004). Z výzkumu také vyplývá, že negativními faktory, které se odrážely v podání návrhu na rozvod manželství, byly i dlouhodobé neshody, ať už finančního či intimního rázu, což poté koresponduje s tvrzením Teybera (2007) či nevěra v manželství.

Ve třetím vzniklém okruhu byla popisována oblast mapující psychické dopady a emoční prožívání rodičů. Z provedeného výzkumu vyplynulo, že ženy nesou rozvodovou situaci daleko citlivěji než jejich opačné pohlaví. Emoční vypětí se u dotazovaných žen objevilo již před rozvodem. Tyto ženy zmiňovaly psychické problémy, kterými jsou stres, frustrace, změny nálad, deprese nebo navazující fyzické

obtíže. Tyto problémy zmiňuje i Teyber (2007) a přirovnává je k již rozvodovým obtížím. Muži jsou dle výzkumu rozvodovou situací zatíženi jen zpočátku. Poté si buď najdou nový vztah, nebo řeší vzniklou situaci jinými způsoby. V napjatých situacích bývají hrubí až agresivní. Warshak (2004) poukazuje na to že, tato období jsou problematická tím, že v rámci nich dochází k častým útokům pomluvám, kritikám a napadání mezi rodiči. V některých případech partneři nezůstávají pouze u slovních útoků, ale stává se, že na řadu přichází i fyzické útoky, většinou ze stran mužského pohlaví. Tento fakt zmiňuje i Warshak (2004). Důsledkem je, že matky jsou často nuceny podrobit se psychologickému vyšetření či navštívit psychiatra. Podle toho jak moc jsou situací zasaženy. Na odborná vyšetření chodí společně s matkami většinou i děti, které jsou dle Warshaka (2004) rozvodem velice zasaženy, v největší míře pak tehdy, když se navíc stávají oběťmi rodičovských rozepří a především následné manipulace.

Poslední oblast se věnuje rozvodu, jako negativnímu jevu dopadajícího na emoční stránku dítěte. Z provedeného šetření vyplynulo, že ano a bylo tak možné stanovenou hypotézu přijmout. Důležitým faktorem přitom pro dítě je, aby mu rodiče sdělili, proč se pro rozvod rozhodli. S tím souhlasí i Novák a Průchová (2007). Přesto, že jsou děti v emočním rozpoložení, vědí, se kterým ze svých rodičů chtějí nadále žít a jakého navštěvovat. S tím ovšem souvisí i již zmiňovaná manipulace dětí ze stran obou rodičů, která jejich rozhodnutí výrazně ovlivňuje. Děti jsou vystaveny nepříjemnému nátlaku, který zasahuje a otrásá jejich pocity. Vyplývá to i z tvrzení Vymětala (2004), který přirovnává manipulaci k programování dítěte jedním z rodičů v neprospěch toho druhého. Z tohoto faktu se část dětí upíná jen na jednoho z rodičů a k druhému chová zášť nebo z něj má dokonce strach, jak bylo zjištěno z provedeného šetření a jak zároveň uvádí Smith (2004). Tyto potíže sebou nesou i zhoršené chování u dětí nebo také uzavření se do sebe, které má za následek ztrátu důvěry svých rodičů. Dále jsou děti smutné, straní se kamarádů, nechtějí například chodit do školky či mají období, ve kterém jsou hyperaktivní, drzé nebo naopak plaché a plačtivé jak uvádí také Teyber (2007). Vymětal (2004) se zmiňuje, že velkou oporou jsou v tomto období především sourozenci, neboť se jich rozvodová situace týká stejně. Jediní pak nejsou v této situaci osamoceni a mají pocit, že se mohou na někoho spolehnout. V rámci výzkumu bylo též zjištěno, že velkou roli hraje i odlišnost pohlaví, kdy dívky se ztotožňují s matkou a jsou více emotivní než chlapci, kteří citovou zátěž tolik neřeší.

Je to ovšem stále individuální záležitostí, kterou nelze globalizovat. Ve finále totiž nezáleží na pohlaví, věku a skutečnosti zda jsou v sourozeneckém vztahu. Rozvod přináší trápení a citové problémy každému dítěti, a to v jaké podobě a v jaké míře se projeví na emoční stránce dítěte je dáno okolnostmi velkého množství faktorů.

Kromě již zmíněného povýšení výzkumu, ke kterému by mohlo dojít navýšením počtu respondentů, popřípadě alespoň vytvořením vyváženého vzorku z hlediska zastoupení mužů a žen, by jistě mohlo být přínosné realizovat dané rozhovory s respondenty bez přítomnosti sociální pracovnice, neboť nejspíše právě její přítomnost způsobila, že odpovědi respondentů často působili jako strojené. I přes emoční rozpoložení komunikačních partnerů probíhala konverzace slušně, bez urážek a vulgárních slov, ovšem s pocitem, že respondenti nejsou úplně otevření a z komunikace mají určité obavy.

I přes všechna úskalí a určité zmíněné nedostatky šetření lze na základě realizace rozhovorů s respondenty usoudit, že získané poznatky korespondují s informací uvedenými v odborné literatuře. Zaznamenány byly pouze nepatrné odchylky, které se většinou objeví opravdu jen v praxi.

6 Závěr

Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku rozvodu a jeho dopadu na rodinu a děti mladšího školního věku. Cílem práce bylo odhalení rozdílů v emočním prožívání dané situace ve vztahu k pohlaví jednotlivců.

Teoretická část definovala pojem rozvod, nastiňovala důvody rozpadu manželství a dopady rozpadu na rodiče. Dále se zabývala rodinou, jejím vymezením, zároveň i rolími v rodině, a to především rolí matky a rolí otce, neopomenula ani vztah rodič a dítě. Díky zaměření na děti mladšího školního věku definovala i toto období. Nedílnou součástí teoretické části bylo i posouzení negativních dopadů rozvodu na děti. V rámci této podkapitoly byl řešen vliv některých osobnostních rysů rodičů na děti. Poslední podkapitola teoretické části byla zaměřena na sociálně-právní ochranu dětí.

Praktická část si kladla za cíl zhodnotit především emoční rozpoložení přímých i nepřímých účastníků rozvodu a odhalit v těchto skutečnostech určitá specifika. To vše prostřednictvím analýzy dokumentů, které nebyly vytvořeny za účelem mého zkoumání, čili analýzy spisů, týkajících se dětí z rodin v rozvodovém řízení, ale především prostřednictvím dotazování prováděného formou rozhovoru. Přímá interakce s respondenty formou strukturovaného rozhovoru s náhodně vybranými členy rodin v rozvodovém řízení mi umožnila zjistit subjektivní postoje účastníků, vyzorovat jejich emotivní rozpoložení, ale zároveň zjistit odpovědi na cíleně položené otázky.

Z praktické části vychází, že v emotivním vyhocení členů rozvodového řízení se skutečně odráží pohlaví jedinců. Ženy i muži zároveň i chlapci a dívky v mladším školním věku prožívají rozvod odlišně a také na něj odlišně reagují svým chováním. Obecně lze říci, že ženy jsou rozvodem více emočně poznamenány než muži, zabývají se touto situací po delší dobu, ale zároveň jsou to ony, kdo často udělají rozhodující krok. Z pohledu dětí lze obecně říci, že spousta dětí se během rozvodu jejich rodičů mění. Nejčastějšími změnami v životě dítěte mladšího školního věku jsou negativní citové vazby na jednoho z rodičů, ať už na matku či otce, dále často inklinují k zhoršeným změnám chování, uzavírání se do sebe či řešení situací jen s jedním z rodičů. Projevuje se u nich emoční labilita spojená především se zvýšenou plačtivostí dítěte. To vše opět v závislosti na pohlaví, kdy chlapci jsou stejně jako muži povětšinou méně emočně zainteresováni, oproti dívkám, které po vzoru svých matek prožívají smutek a emoční stres, který však skrývají a na venek působí jako plaché a uzavřené.

Touto bakalářskou prací se autorka snaží poukázat na řadu bezesporu nepříznivých vlivů stále se rozšiřujícího demografického jevu. Problematika rozvodu a celkově rozvodovosti ovlivňuje nejen přímé účastníky, ale skrze děti a celou společnost i další generace z hlediska jejich chování a hodnot.

7 Seznam literatury a zdrojů

AUGUSTYN, Józef. *Být otcem*. Přeložila Zora TURKOVÁ. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, 235 s. ISBN 80-7192-581-0.

ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2001, 426 s. ISBN 80-246-0197-4.

BURGESSOVÁ, Adrienne. *Návrat otcovství: jak se stát moderním otcem*. Přeložila Zuzana GABAJOVÁ. Brno: Jota, 2004, 217 s. ISBN 80-7217-296-4.

FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, 243 s. ISBN 978-80-7357-350-8.

GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. Praha: GradaPublishing, 2003, 184 s. ISBN 80-247-0415-3.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010, 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: GradaPublishing, 2008, 285 s. ISBN 978-80-247-2284-9.

LANGMEIER, Josef, Karel BALCAR a Jan ŠPITZ. *Dětská psychoterapie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010, 431 s. ISBN 978-80-7367-710-7.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

MACHONIN, Pavel a Milan TUČEK. *Česká společnost v transformaci: K proměně sociální struktury*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1996, 364 s. ISBN 80-85850-17-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 98 s. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992, 223 s. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist – žárlivost, nevěra a rozvod – nový partner v rodině, nevlastní sourozenci – vzpomínky z dětství*. vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 128 s. ISBN 80-247-0332-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1993, 124 s. ISBN 80-901424-7-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., uprav. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2008, 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, 208 s. ISBN 80-7178-624-1.

NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.

NOVÁK, Tomáš a Hana DRINOCKÁ. *Partnerské a rodinné poradenství: práce s klienty*. vyd. 1. Praha: GradaPublishing, 2006, 198 s. ISBN 80-247-1526-0.

PLAŇAVA, Ivo a Milan PILÁT. *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno = Children, youth and families in period of transition: proceedings of the symposium organised by Faculty of social studies Masaryk university Brno (19-21 Sept. 2002)*. Brno: Barrister&Principal, 2002 290 s. ISBN 80-86598-36-5.

SAUZEDE, Jean-Paul a Anne SAUZEDE-LAGARDE. *Spokojené soužití v nové rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 159 s. ISBN 978-80-7367-295-9.

SINGLY, Francois de. *Sociologie současné rodiny*. Přeložili Ludmila ŠAŠKOVÁ a Stanislav ŠTĚCH. Praha: Portál, 1999, 128 s. ISBN 80-7178-249-1.

SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 183 s. ISBN 80-7178-906-2.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, 173 s. ISBN 80-7178-559-8.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004, 247 s. ISBN 80-246-0877-4.

TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. 1. vyd. Praha: návratdomu, 2007, 227 s. ISBN 978-80-7255-163-7.

VACÍNOVÁ, Marie. *Psychologie a společenská výchova pro střední odborné školy se zaměřením na oblast služeb, rodinné výchovy a pro studijní a učební obory středních odborných učilišť*. 2. přeprac. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, 159 s. ISBN 80-7187-006-4.

VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost: [vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských a bakalářských studií]*. Ústí nad Labem: univerzita J.E. Purkyně, 2006, 236 s. ISBN 80-7044-808-3.

VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí: jak jim předcházet a jak je překonávat*. Praha: Portál, 2004, 181 s. ISBN 80-7178-830-9.

WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. vyd. 1. Přeložil Eduard Bakalář. Praha: Portál, 1996, 237 s. ISBN 80-7178-089-8.

WARSHAK, Richard Ades. *Jak (ne)otrávit děti rozvodem: [výběr]*. 1. vyd. Přeložil Daniela Zounková. Praha: Triton, 2004, 121 s. ISBN 80-7254-558-2.

Dokumenty (zákony)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2000. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 111 s. ISSN

Online dokumenty

Český statistický úřad, 2015 [online]. Zaostrěno na ženy a muže – 2015. [cit. 2016-06-28]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/czso/1-obyvateľstvo-a-rodiny-a-domacnosti>

Divorce and Children. Americanacademyofchild adolescent psychiatry[online]. 2015 (1),1 [cit. 2016 08 03]. Dostupné z:http://www.aacap.org/AACAP/Families_and_Youth/Facts_for_Families/FFF_Guide/Children-and-Divorce-001.aspx

Divorce and Children. Americanacademyofchild adolescent psychiatry [online]. 2015(1), 1 [cit. 2016 08 03]. Dostupné z:http://www.aacap.org/AACAP/Families_and_Youth/Facts_for_Families/FFF-Guide/Children-and-Divorce-001.aspx

Eurostat, 2015 [online].[cit. 2016-06-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/>

MATOUŠEK, Oldřich. Děti v rozvodové situaci. Předškolní vzdělávání [online]. 2016(1), 1 [cit. 2016-08-03]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/p/20797/DETI-A-RODICE-V-ROZVODU-DETI-V-ROZVODOVE-SITUACI.html/>

Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015[online]. Praha: MPSV. Rodina a ochrana práv dětí, obecný úvod, autor: Odbor 21 [cit. 2016-06-28]. Dostupné z:<http://www.mpsv.cz/cs/4>

ZIERHUTOVÁ, Jana. Rozvod z pohledu dítěte. Sociální práce [online]. 2006(2), 1 [cit. 2016 08 03]. Dostupné z:<http://www.socialniprace.cz/index.php?sekce=2&ukol=detail&id=28&clanekid=580>

8 Seznam příloh

8.1 Příloha č. 1

Rodina A

Přepis rozhovoru

Tazatel: *„Proč jste přistoupili k rozvodu a jak probíhalo rozvodové řízení?“*

Respondent: *„Již delší dobu jsme pociťovali, dnes již s bývalým manželem, výrazné odcizení. Návrh na rozvod jsem nakonec podala já. Dá se říct, že jsem se svého bývalého muže v podstatě začala bát. Byl stále více nepříjemný, začínal být až agresivní. V průběhu rozvodového řízení se situace ještě mnohem více vyhrtila. Nejdříve otec neměl výhrady, aby byly svěřeny děti do mé péče. Poté co se tak stalo, začal dělat problémy. Tento fakt nerespektoval, snažil se děti navádět proti mně, byl hysterický nebo naopak přestával komunikovat.“*

Tazatel: *„Jak jste tuto situaci vnímala?“*

Respondent: *„Rozvod není asi pro nikoho příjemnou záležitostí, avšak věřím, že se to dá zvládnout lépe než v našem případě. Jak jsem již říkala, v podstatě jsem začala pociťovat strach vůči bývalému. Ten jsem zpozorovala i u dětí. Tím neříkám, že svého otce nemají rády. Situaci jsem přestala zvládat, byla jsem velmi vystresovaná, manžel mě neustále slovně napadal. Došlo to až k tomu, že jsem se léčila u psychiatra. I dnes je situace velmi vypjatá. Potýkáme se často se sociálním šetřením. Jedním z důvodů jsou neustálá udání otce. Ten volá na policii například s tím, že své děti týrá nebo že mu neumožňuju styk s dětmi. Je to ale on, kdo tuto dohodu nedodrží, vyzvedává je pozdě nebo třeba jiné dny než má určeno...“*

Tazatel: *„Jak na to pohlížely děti?“*

Respondent: *„Děti tuto situaci samozřejmě vnímaly velmi citlivě. Nevládala jsem ji ani já, natož ony. Byly pod velkým stresem. Otce mají rády, baví je to u něj, přesto z něj občas pociťují strach a předstírají nemoc, aby k němu nemusely. Od rozvodu jsou děti mnohem více ubrečený, chovají se ale odlišně. Jakub začal být rozbouřený, přesto nesmělý vůči dospělým, nese to ale asi lépe než jeho sestra. Ta je velmi plachá, uzavřela se do sebe. Má problémy komunikovat. Došlo to až k tomu, že jsem začala s dětmi navštěvovat psychologa.“*

8.2 Příloha č. 2

Rodina B

Přepis rozhovoru s otcem

Tazatel: *„Proč jste přistoupili k rozvodu a jak probíhalo rozvodové řízení?“*

Respondent: *„Návrh na rozvod podala bývalá po roce, co jsme již žili odloučeně. Ačkoliv jsem s tím nesouhlasil, přestěhovala se s dětmi do Rakouska. I soud později rozhodl o svěřeni dětí do její péče. Já s tím však nesouhlasím, chtěl bych je mít u sebe. Myslím, že i pro ně by to bylo lepší. Mají tady kamarády, cítí se zde lépe, přeci jen němčinu úplně neovládají. I z tohoto důvodu mi bylo doporučeno, abych si podal k soudu návrh na svěřeni dětí do mé péče.“*

Tazatel: *„Jak jste tuto situaci vnímal?“*

Respondent: *„Samozřejmě se mi nelíbilo, že bejvalka si jen tak odvezla děti do Rakouska, když ji to ale potvrdil i soud, tak mi nezbývá nic jiného než to respektovat. Mám, ale dojem, že děti by raději žily se mnou v Česku.“*

Tazatel: *„Jak na to pohlížely děti?“*

Respondent: *„Ačkoliv v Rakousku navštěvují psycholožku, nejsem si vědom žádných závažnějších problémů. Myslím si však, že by raději žily se mnou a navštěvovaly školu v Českém Krumlově. Mají ke mně dobrý vztah a navíc je podle mě pro ně němčina stále těžká a brání jim v tom si najít kamarády. Také často mluví o kamarádech, které mají tady. V současné době je však vídám pouze o víkendech.“*

Přepis rozhovoru se synem Radkem

Tazatel: (navázání dialogu) *„Ty teď žiješ s maminkou v Rakousku, jak se ti tam líbí a jaký máš vztah k tatínkovi? Jezdíš za ním rád? Chtěl by si bydlet raději s ním?“*

Respondent: *„Bydlíme s mamkou a sestrou v Rakousku, chodíme tam i do školy. Líbí se nám tam, ale ještě moc neumíme německy a tak nemáme moc kamarádů. K tatínkovi jezdíme o víkendech. Jezdím za ním rád, ale často nám říká, jestli bychom nechtěly bydlet u něj. Bojím se mu říct, že ne, abych mu neublížil nebo aby se nenaštval, proto mu říkám, že jo. Nejradši bych bydlel s mamkou a tatškou v Krumlově, ale vím, že to nejde. Když totiž rodiče bydleli spolu, pořád se jen hádali a křičeli na sebe.“*

Výňatek ze spisu:

(...)

Otec nechce, aby děti žily v Rakousku. Manipuluje děti proti matce a navádí je, aby bydlely u něj. Otec je hodně vytížen svou prací. Navrhuje, aby bylo neodkladně

rozhodnuto o předání obou dětí do jeho péče předběžným opatřením. Matka s tím zásadně nesouhlasí, požaduje děti do své péče a na svém rozhodnutí trvá.

(...)

Radek je v kontaktu klidný, vstřícný, spíše submisivní, vyhledává fyzický kontakt s otcem, je velice mazlivý a chce být raději u otce, preferuje spíše jeho než matku. Se sestrou mají výborný vztah, pevné sourozenecké pouto.

Klára je mladší než Radek. V kontaktu vstřícná, v sourozeneckém vztahu spíše prosazující se. Chtěla by chodit do školy v česku. Obě děti moc neovládají německý jazyk, a tudíž nemají moc kamarádů.

(...)

Děti navštěvují v Rakousku psycholožku. Na posledním sociálním šetření obě děti uvedly, že je jejich situace ohledně rodičů zatěžuje a chtějí mít vše už za sebou. Klára i Radek vědí kterého rodiče navštěvovat a u jakého žít. Chtějí být u mamky a otce navštěvovat jednou za 14 dní. Bojí se otci tuto informaci sdělit, jelikož bude rozčilený. Děti si často vymýšlely, u koho se jim líbí více, aby nenaštvaly jak otce, tak matku. Nakonec jsou děti svěřeny do péče matky.

8.3 Příloha č. 3

Rodina C

Přepis rozhovoru s matkou

Tazatel: *„Proč jste přistoupili k rozvodu a jak probíhalo rozvodové řízení?“*

Respondent: *„O rozvod jsem požádala já, jelikož to pro mne byla už neúnosná situace. Nemohli jsme se spolu na ničem dohodnout. Komunikace mezi námi vážla, až přešla v úplné mlčení a ignorování. Byli jsme jak dva cizí lidé v jednom bytě. Manžel se původně rozvádět nechtěl. Pořád mě přemlouval a sliboval mi, že se k nám začne chovat hezky, ale my s Jiříkem jsme nakonec po pěti letech manželství od něj odešli. Rozvodové řízení, dá se říci, bylo pro mne nekonečné. Manžel chtěl Jirku do své péče, ale s tím já absolutně nesouhlasila. Myslím, že ani Jirka by u něj nechtěl bydlet. Nakonec soud svěřil Jirku do mé péče.“*

Tazatel: *„Jak jste tuto situaci vnímala?“*

Respondent: *„Z počátku hodně špatně. Nevěděla jsem, co s námi bude. Zda půjdu bydlet k mým rodičům nebo si pronajmu někde byt. Byla jsem psychicky na dně. Bývalý nás pořád otravoval. Posílal na sociálku udání, že mu nedovoluju styk se synem*

a podobné nesmysly. Přesto to byl on, kdo nedodržel termíny návštěv a nijak mi ani nepřispíval na výživu Jirky. Bývalý mi dělá dodnes naschvály. Občas mě slovně napadá, pomlouvá a tvrdí, že ho fyzicky týrá. Chci teď být nějakou dobu sama a dát se dohromady.“

Tazatel: *„Jak na to pohlížel váš syn?“*

Respondent: *„I Jiříka tahle situace zasáhla. Nechtěl mi vůbec chodit do školky a i častěji plakal a byl smutný. Hlavně začal víc zlobit. Ve školce byl zlý na kamarády. Mě několikrát odsekával a byl drzý. Nechci to svádět na bývalého, ale asi se ho trochu bál. Párkrát mi říkal, že je rád, když tatínek s námi nebydlí. Taky byl celý napjatý, když si ho bývalý vyzvedával. Někdy se na otce těšil a potom mi vyprávěl, co spolu dělali a kam šli, jindy však přijel ubrečený a říkal, že ho určitě nemá už tatínek rád. Je pak těžké něco vysvětlovat tak malému dítěti, že to tak ve skutečnosti není. Jirka mi dokonce tuhle večer řekl, že ví, proč nejsme s tatínkem už spolu a že zná slovo rozvod. Nestačila jsem se divit, ale jsem ráda, že to aspoň trochu pochopil. Teď už je ta situace mezi mnou a bývalým klidnější. Až na pár neshod si myslím, že se dokážeme na něčem dohodnout a pro Jirku je to jenom dobře.“*

Výňatek ze spisu:

(...)

Matka musela podstoupit znalecký posudek na návrh otce. Na závěr znaleckého posudku „Posuzovaná občas jedná v afektu a emočního rozrušení, ale je schopna plně chápat smysl řízení. Pokud se podrobí ochrannému psychiatrickému léčení ambulantní formou, může i nadále své dítě vychovávat a pečovat o něj.“

(...)

Jiří je hyperaktivní, ale chápe situaci rodičů a chce být u mamky a tatku navštěvovat jen o víkendech. Ve školce byl asi 2 měsíce více plačtiví, nechtěl tam spát, málo jedl a stranil se kamarádů. Byl velice uzavřený. Po uklidnění rodičů a jejich lepší komunikaci se začal zlepšovat a znovu zapojovat do kolektivu. Řekl mamince, že je rád, že už u nich není tatínek, protože se nehádají.

8.4 Příloha č. 4

Rodina D

Přepis rozhovoru s matkou

Tazatel: *„Proč jste přistoupili k rozvodu a jak probíhalo rozvodové řízení?“*

Respondent: „Když se nám narodila dvojčata, nebyli jsme svoji. Společně jsme žili v jedné domácnosti a podíleli se na jejich výchově. Žádost o rozvod jsem byla nucena podat já z důvodu nevěry ze strany teď už našťestí bývalého manžela. K jeho nevěře se přidaly i finanční neshody, které se vlekly už dlouhou dobu. Začala jsem ze všech těch problémů být ve stresu a psychickém vypětí. Rozvod probíhal našťestí klidněji, než jsem předpokládala. U soudu jsem podala návrh o svěřeni dětí do své péče. Bývalý s tím z počátku nesouhlasil a požadoval střídavou péči s tím, že soud každému z nás vyměří adekvátní výživné. Já ale chtěla, aby děti bydlely na jednom místě, a tak jsme se dohodli na tom, že zůstanou u mě a on si děti bude jednou až dvakrát týdně vyzvedávat.“

Tazatel: „Jak jste tuto situaci vnímala?“

Respondent: „Opravdu to není lehká záležitost a nikomu rozvod z vlastní zkušenosti nepřeji. Svatbu jsme uskutečnili po dvou letech od narození dvojčat. Ze začátku bylo naše manželství harmonické, manžel se o děti vždycky hezky staral, pečoval, finančně je zabezpečoval a celkově k nim má dobrý vztah i dnes. Pak ovšem přišla ta nevěra a naše manželství šlo z kopce. Okamžitě jsem se chtěla rozvést a hlavně co nejrychleji. Naše manželství trvalo čtyři roky a teď chci začít nový život s někým, kdo bude upřímný. Momentálně jsem v situaci, která pro mne není lehká. Často jsem vystresovaná, nervózní a s bývalým máme určité rozepře, co se týče komunikace.“

Tazatel: „Jak na to pohlížely vaše děti?“

Respondent: „Určitě to nenesly moc dobře. Honzík i Adélka se na sebe více upjaly. DělalY všechno spolu což předtím moc ne. Myslím, že je to oba zasáhlo. Také paní učitelky ve školce mi říkaly, že jsou děti více emotivní, straní se kamarádů a občas je vídají plakat. Doma se snažím, s nimi o téhle situaci často mluvit a myslím, že to chápou co se u nás děje, ale i tak je to pro ně zvláštní, že žijeme každý odděleně.“

Přepis rozhovoru s dvojčaty Janem a Adélou

Tazatel: (navázání dialogu) „Vy teď žijete s maminkou, jak se vám tam líbí a jaký máte vztah k tatínkovi? Jezdíte za ním rády? Chtěly byste bydlet raději s ním?“

Respondenti: „U mamky je to fajn. Bydlíme teď v bytě za Krumlovem. Hodně jezdíme o víkendech na výlety a za babičkou. Tatku moc nevidáme, jen někdy, když si nás vyzvedne. To pak jedeme k němu domu a on nás bere třeba do bazénu nebo do kina. U tatky se nám líbí, ale nelíbí se nám jeho nová přítelkyně. Kdyby tam s námi nebyla, bylo by to daleko lepší.“

Výňatek ze spisu:

(...)

Oba rodiče k sobě nemají dobrý vztah a ani to nemá příznivý vliv na děti. Je značně vidět, že nevědí, kam patří. Rodiče na sebe navzájem svádí manipulaci s dětmi a každý si myslí své a má svou vlastní verzi.

(...)

Rodičům je navrženo, aby se účastnili vztahové diagnostiky a respektovali závěry krizového centra.

(...)

Okresní soud rozhodl o ustanovení znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychologie. Znalci se ukládá, aby podal písemný posudek. Úkolem znalce je vyšetřit matku, otce, obě nezletilé děti a odpovědět na některé otázky.

Zpráva z psychologického vyšetření:

Vyšetření iniciovala matka z důvodu posouzení aktuálního psychologického stavu dětí v souvislosti s rozvodem rodičů a zvažované změně péče. Po rozchodu děti v péči matky.

Adéla v kontaktu zpočátku zjevně tenzní, třes, stažená, postupně uvolněnější, komunikativní. K otci chodí ráda, vyhovuje jí se s otcem vídat jen 2x za měsíc. Její vztah k otci je vyrovnaný, převážně pozitivní. Dále má pozitivní vztah k matce a mateřské babičce. K bratrovi má velice kladný vztah.

Jan se bez obtíží přizpůsobuje vedení, v kontaktu pasivní. K otci chodí rád, vyhovuje mu, když ví, kam půjde a kdy se vrátí k matce. Vztah k matce pozitivní, k otci negativní, vnímán jako stěžující si, konfliktní. V době rozchodu rodičů trpěl bolestmi hlavy, měl zvýšené absence ve škole.

Obě děti nesly rozchod rodičů velmi špatně. Zpočátku byly zakřiknuté, více plakaly, netěšily se do školy, povídaly si jen spolu a ostatní kamarády odstrkovaly.

Vztah s otcem dětí posuzovaná matka považuje za dlouhodobě nefunkční v rámci společného hospodaření, komunikace, kooperace v péči o děti i v oblasti citové. Z důvodu dlouhodobé nespokojenosti ve vztahu se rozhodla soužití ukončit. Nebrání kontaktu otce s dětmi. Matka je v neustálém stresu kvůli vztahovým konfliktům po rozchodu. Trpí výkyvy nálad, protichůdné tendence, přetrvávající obavy a nejistota, zvýšená unavitelnost. Primárně intenzivněji prožívá vztahové problémy s bývalým partnerem, přetrvává u ní nedůvěra a animozita vůči němu. Dlouhodobá frustrace

postupně vede k mštnání negativních emocí, které se snaží navenek potlačit a záměrně blokovat, nelze pak vyloučit jejich afektivní odblokování vlivem psychického přetížení. U matky nebyly zjištěny sociálně patologické formy chování, které by snižovaly její výchovné kompetence.

Otce rozchod příliš emočně nezasáhl, negativní emoce u něj nepřetrvávají dlouho, mohou být situačně vyvolány, rychleji odeznívají, převažuje spíše optimistické vyladění a aktivní přístup. Aktuálně je patrná vyšší emoční angažovanost v situaci spojené s rozvratem rodiny. Ve vztahu k bývalé partnerce přetrvává menší důvěra a vyšší dráždivost v interakci s ní. K Adéle a Janovi je silně pozitivně citově vázán. Děti podporuje a vede k jejich potřebám a snaží se jim vyhovět.

Adéla je citlivější, závislejší na blízké osobě, citlivěji reaguje na některé situace a změnu prostředí vzhledem ke skutečnosti, že je zejména vůči matce velmi empatická, registruje její smutnou náladu po hádkách, může se v některých hodnoceních matky s ní spontánně ztotožňovat, otce vnímat jako zdroj konfliktů mezi rodiči. Dívka se často při hádkách rodičů uzavírala do sebe a chtěla být spíše sama. Konflikty na ní působily velice negativně.

Jan preferuje spíše samostatné aktivity. Citově se váže pouze na omezený počet osob. Tyto vazby jsou hluboké, dlouhodobé, problematicky je mění a silněji se v nich váže, prožívá je. Je stereotypní. Chlapec má dobře rozvinuté psychické obranné mechanismy, negativní emoce u něj nepřetrvávají dlouhodobě, rychle odeznívají. Je velice vázán na oba rodiče a další členy rodiny, především na sestru Adélu. Vztahové konflikty rodičů registruje, ale pouze částečně se v nich orientuje a rychle je vytěšňuje, není jimi dlouhodobě zatížen.

Na základě znaleckého posudku se doporučuje umožnit otci co nejširší styk s dětmi.

8.5 Příloha č. 5

Rodina E

Přepis rozhovoru s matkou

Tazatel: *„Proč jste přistoupili k rozvodu a jak probíhalo rozvodové řízení?“*

Respondent: *„Na podání návrhu o rozvod jsme se s manželem shodli společně. Hlavním důvodem byly naše nepřekonatelné neshody a špatná komunikace. Najednou jsme si uvědomili, že každému bude lépe, když zůstane sám. Rozvedeni zatím pořád*

nejsme, protože se dohadujeme, který z nás bude mít děti v péči. Samozřejmě, že chci, aby kluci zůstali u mě.“

Tazatel: *„Jak nyní tuto situaci vnímáte?“*

Respondent: *„Je to pro mě velmi frustrující, jelikož stále nevím, jak vše dopadne. V tuhle chvíli čekáme na vyrozumění od psychologů a já plně doufám, že kluci budou bydlet nadále se mnou. Tohle čekání je pro mě strašně stresující. Musím se přiznat, že mám všeho plné zuby a těším se, až budu rozvedená. Myslím, že i děti budou rády, až to vše skončí. Teď se chovají oba neklidně a jsou z toho smutní. Navíc se manžel od nás odstěhoval a odmítá semnou hovořit a ani o kluky nemá zájem. Ve chvíli, kdy má děti vyzvednou, tak to raději zruší nebo přijde až druhý den.“*

Tazatel: *„Jak na to pohlížely vaše děti?“*

Respondent: *„Řekla bych, že zatím jsou oba kluci celkově v klidu. Normálně si spolu hrají a mají k sobě hezký vztah. Akorát Adámek je trochu citlivější a asi manžela moc nemusí. Když mají být s ním, tak většinou pláče a říká, že s ním nikam nepůjde. Doufám, že až tahle tahanice přejde, zůstane vše v pořádku.“*

Výňatek ze spisu:

(...)

Okresní soud ustanovil ve věci péče o nezletilého Adama a nezletilého Lukáše znalce z oboru psychologie. Úkolem znalce je vyšetřit otce, matku a nezletilé děti a zodpovědět otázky jako například:

- Jaký je vztah otce a matky k nezletilým dětem.
- Jaký je vztah nezletilých dětí k otci a matce.
- Jaké jsou pohnutky otce k tomu, že s takovým návrhem nesouhlasí.
- Zda byly zjištěny nějaké negativní osobnostní charakteristiky rodičů.
- Zda otec či matka v současné době nezletilé děti ovlivňuje ve prospěch či neprospěch druhého rodiče.
- Zda je s ohledem na současný zdravotní stav nezletilých dětí a rodičů a to jak po stránce fyzické, tak psychické vhodné, aby byly svěřeny do výchovy matky či zda je pro ně vhodnější, aby bylo zachováno výchovné prostředí obou rodičů – střídavá péče.

Otec se v současné době nachází v rozvodové situaci, která je doprovázena vyhrocenými vztahovými konflikty mimo jiné vázanými na vymezení rodičovských kompetencí a rolí ve směru ke dvěma nezletilým dětem. Citové vazby k oběma dětem

považuje za optimálně rozvinuté. U otce nejsou přítomné žádné sociálně patologické formy jednání. Zátěžové situace zvládá dobře, nepodléhá emocím. Citovou vazbu k dětem lze hodnotit jako optimálně rozvinutou, je motivovaný a disponuje věst potřeby dětí a spolupodílet se na jejich výchově a péči. Angažuje se v péči a výchově dětí. Matku nijak neomezuje. Aktuálně je otec v protahovaném partnerském konfliktu a nejasné rodičovské roli frustrovaný, vůči partnerce nedůvěřivý, přecitlivělý, zatížený negativními emocemi.

Rodiče nejsou schopni spolu konstruktivně komunikovat, jako vhodné pro stabilizaci konfliktní situace se jeví využít mediátora.

Matka má k dětem vytvořenou silnou emoční vazbu. K otci vykazuje silné negativní emoce. V určitých situacích méně akceptuje jeho rodičovskou roli. Vztahy mezi rodiči jsou doprovázené hostilitou a animozitou, která podmiňuje zejména konfliktní komunikaci. Problematicky kontroluje své vnější projevy. V současné době se jeví vnitřní psychická integrita jako snižená, matka je snadno frustrována, znejistěna. Podléhá k negativním náladám doprovázených obavami, úzkostí, napětím. Matka je z otce dětí zklamána. Cítí vůči němu odpor a nese rozvod stresově.

Děti se dostavily na vyšetření v doprovodu matky, oba chlapci byly vyšetřeni individuálně bez přítomnosti matky.

Lukáš se projevoval klidně, přirozeně, snadno se adaptoval na nové prostředí. Chlapec má přiměřené chování bez nadměrné emoční efektivity. Lukáš je citově založený vůči blízkým osobám. Přimyká se více k matce jako zdroji emočního zázemí, pozitivně přijímá osobu otce, ale zatím není schopen emočně zpracovat vztahové napětí a konflikty mezi rodiči. K bratru má dobrý vztah založený na společném hraní.

Adam se méně ochotně podřizoval instrukcím, měl tendenci odcházet od daných úkolů, rychle ztrácel motivaci k činnosti, bylo nutné jej stále průběžně motivovat a v činnosti podporovat. Chlapec je více unavitelný, neochotný sdělovat informace vázané k rodinným problémům. Je méně přizpůsobivý. Otce nemá moc rád. Dává mu za vinu odchod od rodiny. Nechce u otce bydlet. Je spokojený u matky – velice je na ni emočně fixovaný. Problematicky se vyrovnává se změnami či narušením běžných stereotypů. Když ho otec vyzvedává ve škole, často pláče a je nezkratný. Na Adama působí rozchod více negativně. Je nezralý, citově labilnější, ve školce zlobí, je neklidný, náladový. Vyžaduje pozornost matky na rozdíl od Lukáše.

Děti jsou vztahovými problémy rodičů nadměrně emočně zatěžovány. Rozvod na oba chlapce působí velice negativně. Oba chtějí vše vrátit zpět a být znovu úplná rodina.

(...)

Znalkyně doporučuje soudu setrvat v tomto nastaveném režimu, tedy svěřit děti do výchovy matky a umožnit otci co nejširší kontakt se všemi dětmi společně v rozšířeném styku.

(...)

Soud nakonec schválil dohodu o svěření dětí do výchovy matky a to i pro dobu po rozvodu.